

INUTI ETT **BARNAHUS**

EN KVALITETSGRANSKNING AV 23 SVENSKA VERKSAMHETER

Linköpings universitet
HÄLSOUNIVERSITETET

Rädda Barnen

Rädda Barnen kämpar för barns rättigheter. Vi väcker opinion och stöder barn i utsatta situationer i Sverige och i världen.

© 2013 Rädda Barnen
ISBN: 978-91-7321-445-2

Författare: Åsa Landberg och Carl Göran Svedin
Omslagsfoto: MostPhotos.com
Formgivning: Anna L. Andrén / Grafisk idé

Rädda Barnen
107 88 Stockholm
Besöksadress: Landsvägen 39, Sundbyberg
Tel: 08-698 90 00

kundservice@rb.se
www.raddabarnen.se

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
I ett Barnahus	7
Bakgrund	7
Vad är ett Barnahus?	9
Tidigare utvärderingar	10
Utvärdering Lund	10
Susannas Jonssons avhandling	11
Barnahusutredningen Stockholms universitet	11
Barnahus i Norge	12
FN:s konvention om barnets rättigheter som utgångspunkt	14
Barnahusets fyra rum	15
Så gjorde vi	17
Resultat av kvalitetsgranskningen	19
1. Organisation	19
Samverkansavtal	19
Fast personal	19
2. Mål och målgrupp	21
Målgrupp	21
Skyndsam utredning	23
3. Miljö	28
En miljö utanför polishuset skyddad från vuxna misstänkta förövare	28
Lokalerna möjliggör medhörning av barnförhören.	28
Säkerhet och tillgänglighet	29
Avskildhet och ljudisolering	29
Barnanpassad miljö	31
Avstånd och resor.	32
4. Samplanering	34
Samplanering och samråd	34
Planeringssamråd.	34
Konsultativa samråd	34
Uppföljande samråd	35
Resultat samplanering.	35
5. Hämtning och lämning av barn	39
Hämtning av barn	39

Stöd till medföljande vuxna	40
Information efter förhör och lämning av barn	41
Rutiner för samverkan och utbyte av information i den fortsatta utredningen	41
6. Barnförhör	43
Barnförhör som är anpassade efter barnets utvecklingsnivå	43
Medhörning	44
Tolk	45
7. Medicinsk undersökning	46
8. Krisstöd och behandling	49
Krisstöd till barn	50
Krisstöd till föräldrar och andra familjemedlemmar	50
Fortsatt psykisk hälsovård	50
Information till brottsoffer under hela processen	51
Fyra olika modeller för krisstöd och behandling på Barnahus	52
9. Uppföljning	53
10. Barnahus som kompetenscentrum	54
Utåtriktad verksamhet	55
Utvecklingsarbete	55
11. Kompetensförsörjning	56
12. Barnets bästa i fokus	57
Alla Barnahus	58
Sammanfattning nödvändiga komponenter (max 19)	58
Sammanfattning poängsatta komponenter	59
Karta över Sverige – antal kommuner med Barnahus	60
Behov av ytterligare genomlysningar och forskning	61
Sammanfattning och rekommendationer	62
Barnahusen är här för att stanna!	62
Barnahus för alla barn!	62
Utöka målgruppen!	63
Inrätta Lex Barnahus!	64
Socialtjänstens utmaning: Förbättra rutinerna kring skydd och information!	64
Polis och åklagares utmaning: Inför nolltolerans för att inte utreda i tid!	64
Hälso- och sjukvårdens utmaning: Ta ansvar för barns psykiska och fysiska hälsa!	65
En gemensam utmaning: Sätt barnets rättigheter i centrum!	67
Inrätta en nationell samordning av Barnahusens verksamhet!	68
Fotnoter	70
Bilagor	72

Sammanfattning

Barn som misstänks ha utsatts för våld eller övergrepp har ofta mött ett rättsväsende som är anpassat för vuxna och där de inte förstår spelreglerna. För att förbättra barnens situation och för att undvika att barn inte ytterligare skulle traumatiseras i rättsprocessen utvecklades under 1980-talet en modell med Children Advocacy Centers i USA eller det som i Norden kallas Barnahus. Det första Barnahuset i Sverige startade 2005. Sedan dess har det skett en snabb utveckling och idag finns det 28 Barnahus till vilka 164 av Sveriges 290 kommuner är knutna.

Mot denna bakgrund aktualiserades behovet av en kvalitetsgranskning av de svenska Barnahusen. Den nu föreliggande kvalitetsgranskningen har skett som ett samarbete mellan Linköpings universitet (Carl Göran Svedin) och Rädda Barnen (Åsa Landberg) med ekonomiskt stöd från Brottsofferfonden.

Kvalitetsgranskningen har utgått från de kriterier som den svenska regeringen tagit fram för landets Barnahus och de kvalitetskriterier som den amerikanska Barnahusorganisationen National Children's Alliance använder sig av. Kvalitetsgranskningen baserar sig på ett heldagsbesök på varje Barnahus kompletterat med granskning av dokument som exempelvis samverkansavtal, handläggningsrutiner, informationsmaterial och verksamhetsberättelser. Kvalitetsgranskningen genomfördes under 2012 och medverkande utgjordes av 23 av de 24 Barnahus som varit i drift sedan 1 januari 2011 eller längre.

Ett sätt att beskriva Barnahuset är att det har fyra rum som alla rymmer en verksamhet. Det handlar om brottsutredning, samverkan/skydd, fysisk hälsa och psykisk hälsa.

Centralt för kvalitetsgranskningen har varit att försöka se Barnahusets organisation, miljö och aktiviteter utifrån ett barnperspektiv där FN:s konvention om barnets rättigheter varit ett tydligt riktmärke. Barnahusen ska vara för alla barns bästa. Granskningen har följt tolv olika kriterier, som bedömts och betygsatts. Barnahusen har också klassificerats utifrån i vilken utsträckning verksamhet bedrivs i de fyra olika rummen.

Den övergripande slutsatsen från kvalitetsgranskningen är att Barnahusen har kommit för att stanna. Barnahusen är ett steg i rätt riktning för att tillförsäkra att barn- och ungdomar som utsatts för olika typer av misshandel och brott får ett gott bemötande. Flera av Barnahusen håller mycket hög kvalitet. Men det finns en hel del brister och svagheter på många av Barnahusen och de behöver åtgärdas.

Av de 23 granskade Barnahusen uppfyller fyra stycken definitionen på att vara ett fullvärdigt Barnahus med verksamhet i samtliga fyra rum medan de övriga Barnahusen saknar verksamhet i ett eller båda rummen för fysisk och/eller psykisk hälsa. Tre Barnahus har endast verksamhet i två av rummen (brottsutredning, samverkan/skydd) där såväl rummen för fysisk och psykisk hälsa av olika skäl inte fylls med verksamhet. De övriga 16 Barnahusen kan beskrivas som ofullständiga Barnahus där verksamhet endast bedrivs i tre av rummen eller bara sporadisk i fyra av rummen. De brister som ses kan vara betingade av såväl lokala förutsättningar i form av till exempel oklara och bristfälliga samverkansavtal eller resursprioriteringar, som av nationella riktlinjer och lagstiftning.

Utvecklingen av verksamheten och rutinerna vid Barnahusen går åt rätt håll. Det fortsätter att etableras fler och fler Barnahus. Det är också mycket positivt att regeringen ställt upp kriterier för vad

ett Barnahus ska innehålla. Men det finns strukturer och lagar som förhindrar att samverkan blir så effektiv och barnvänlig som är önskvärt.

Vissa svårigheter har påtalats i alla utvärderingar av Barnahus och kvarstår att lösa. Svårigheterna är till största del oberoende av samverkan i Barnahus, de har funnits innan Barnahuset kom till. Men den täta samverkan i Barnahus har gjort redan existerande svårigheter mer tydliga. Och dessa svårigheter gör det mycket svårt för Barnahuset att leva upp till de kriterier som regeringen ställt upp.

Om Sverige ska leva upp till de krav som FN:s konvention om barnets rättigheter ställer upp och få en jämn och hög kvalitet på landets Barnahus måste det till struktur- och lagförändringar.

- Vi föreslår att regeringen vidtar de åtgärder som krävs för att alla barn i Sverige får tillgång till Barnahus av god kvalitet.
- Inrätta Lex Barnahus! Sekretesslagstiftningen och dokumentationsmöjligheten behöver ses över, förtydligas och förändras så att de myndigheter som finns på Barnahus ska kunna utbyta de uppgifter som behövs för att tillgodose barnets rätt till skydd, stöd och information.
- Berörda myndigheter måste vidta kraftfulla åtgärder för att garantera att polis och åklagare följer den lagstiftning som finns och utreder brott mot barn skyndsamt. Samverkan mellan berörda myndigheter måste prioriteras för att säkerställa både ett bra bemötande av barnet och en hög kvalitet på förundersökningarna.
- Vi föreslår att regeringen tillsätter en utredning med uppgift att klargöra hälso- och sjukvårdens ansvar för våldsutsatta barn. Utredningen bör mynna ut i tydligt formulerade krav om hur landstingen ska bemanna Barnahuset med barnmedicinsk och psykologisk/barnpsykiatrisk kompetens. Den bör använda de Barnahus där barnmedicin och BUP finns med i samverkan som modeller.
- Vi föreslår att regeringen fattar beslut om att inrätta ett Nationellt kunskapscentrum för våldsutsatta barn. Kunskapscentret ska ha en tydlig koppling till den praktiska verksamheten på Barnahus.
- Vi föreslår också att regeringen tillsätter medel för att Barnahus på orter med rättsmedicinska avdelningar och universitetssjukhus ska kunna fungera som regionala kunskapscentra.

Kvalitetsgranskningen har i huvudsak riktat in sig på makrostrukturer i Barnahusens verksamhet och inte haft som mål att granska kvaliteten på mikronivå till exempel hur barnförhör genomförs eller kvaliteten i läkarundersökningar eller givna interventioner. Här finns stort utrymme för fortsatt forsknings- och utvecklingsarbete.

Det är vår förhoppning att den genomförda kvalitetsgranskningen kan ligga till grund för ett fortsatt kvalitetssäkringsarbete på respektive Barnahus.

I ett Barnahus

Den gyllene regel som bör tillämpas i alla mål rörande barn (som brottsoffer) är att barnet oavsett rättsutfall ska befinna sig i ett bättre läge när processen avslutas än när den inleddes.¹

Lever landets Barnahus upp till den regeln? Om inte – vad behöver göras för att komma dit?

Bakgrund

Barn som misstänks ha utsatts för våld eller övergrepp har ofta mött ett rättsväsende som är anpassat för vuxna och där barnet inte förstår spelreglerna. Många vuxna som utsatts för våld eller övergrepp far illa i rättsväsendet men barn har en än svårare situation. De utsätts för fler påfrestningar än de vuxna genom att de inte har bestämmanderätt, genom att de sällan får adekvat information och genom att fler myndigheter blandas in. Risken är att de traumatiseras än en gång av bemötandet.

Barnahusmodellen kom ursprungligen från USA där ett första Children's Advocacy Center startades 1985 i Huntsville Alabama. Modellen uppstod som en reaktion mot att barn som misstänkts vara utsatta för sexuella övergrepp för mycket illa under utredningarna. De slussades mellan olika myndigheter och fick berätta sin historia gång på gång för olika myndighetspersoner. Varken bemötandet eller miljön var anpassad för barn. Det första Barnahuset som startades utanför USA var Barnahuset på Island och för många svenskar har Barnahuset i Reykjavik varit den självklara förebilden för att ta emot barn som utsatts för sexuella övergrepp. Barnahuset på Island startade 1998.

Det första Barnahuset i Huntsville, Alabama.

Barnahus Reykjavik.

Barnahus Linköping.

Children's Advocacy Centers spreds mycket snabbt över USA. Idag organiseras de amerikanska motsvarigheterna till Barnahus i National Childrens Alliance, en medlemsorganisation med stränga medlemskriterier och med cirka sjuhundra centers som fullvärdiga medlemmar.²

I februari 2005 fick Åklagarmyndigheten, Rikspolisstyrelsen, Rättsmedicinalverket och Socialstyrelsen i uppdrag av regeringen att starta Barnahus på försök runt om i Sverige. Syftet med uppdraget var att de utredningar som görs i samband med misstankar om att ett barn har utsatts för brott skulle vara anpassade till barnen. Barnen skulle inte behöva ha kontakter med polis, åklagare, rättsmedicin, socialtjänst och barnpsykiatri på olika platser utan bara behöva komma till ett ställe, där miljön var anpassad efter deras behov. Barnen skulle inte i onödan behöva utsättas för upprepade förhör och intervjuer av olika personer och för olika syften.

Ytterligare ett syfte med uppdraget var att höja kvaliteten i utredningarna genom metodutveckling. I enlighet med regeringsuppdraget samrådde de nationella myndigheterna med Brottsförebyggande rådet, Brottsoffermyndigheten, Sveriges kommuner och landsting och med Rädda Barnen.³

Det svenska regeringsuppdraget var unikt genom att målgruppen vidgades till att gälla barn som misstänks vara utsatta för ett allvarligt brott, som är riktat mot den unges liv, hälsa, frihet eller frid. Det kan jämföras med Barnahus Island som enbart tar emot barn som misstänks vara utsatta för sexuella övergrepp. Flera av de svenska Barnahusen kom också att inkludera barn som bevittnat våld mot en anhörig i sin målgrupp.

Försöksverksamheterna var:

- Kriscentrum för barn och ungdomar i Malmö
- Barnhuset i Göteborg
- Barnahus Linköping
- Barncentrum i Stockholm
- Stödcentrum för barn och unga i Sundsvall
- Barnahus i Umeå

Lokalt har verksamheterna olika namn, men i den här skriften kommer vi att använda samlingsnamnet Barnahus. Modellen med Barnahus har snabbt spridits över landet. I december 2008 fanns det femton Barnahus, 2010 fanns det tjugotvå Barnahus och 2013 tjuugoåttan. Ytterligare några orter har dessutom fattat beslut om att starta Barnahus (Kalmar, Norrköping och Jönköping).

Vad är ett Barnahus?

Så här beskriver de ansvariga myndigheterna den svenska varianten av Barnahus i sin redovisning till regeringen 2008:

Den svenska varianten av Barnahus kan i stort beskrivas på följande sätt. I Barnahuset samråder och samverkar socialtjänst, polis, åklagare, rättsmedicin, barnmedicin och barn- och ungdomspsykiatri (BUP), framförallt i det inledande skedet av förundersökningen och den sociala utredningen.

Socialtjänsten har som regel en samordnande roll och en eller flera socionomer har sin arbetsplats i lokalen. På ett av Barnahuset finns även poliser i den fasta bemanningen och på andra kontinuerlig tillgång till barnpsykiatrisk kompetens. Vid samrådsmöten, och i brådskande fall per telefon, konsulterar yrkesföreträdarna varandra, planerar och fördelar uppgifter. Om en förundersökning inleds genomförs förhöret med barnet i Barnahuset. De professionella som behöver höra barnets berättelse kan följa förhöret via video i ett angränsande rum. Det finns även rum för läkarundersökning och samtal. Det eftersträvas att rättsläkare och barnläkare samarbetar vid läkarundersökning, som begärs av polis eller åklagare. Socialtjänsten eller BUP svarar för krisstöd till barnet.⁴

Framväxten av Barnahus har varit extremt snabb och skillnaderna mellan verksamheterna har varit stora. Det ledde snabbt fram till diskussioner om behovet av en gemensam definition av vad ett Barnahus är och gemensamma kriterier för landets Barnahus, på ett liknande sätt som man har i USA. Argumentet var att det krävs en gemensam definition av vad ett Barnahus är för att begreppet inte ska urvattnas.

Rädda Barnen tog fram ett första förslag till gemensamma kriterier 2007.⁵ Regeringen gav 2008 Rikspolisstyrelsen i uppdrag att i samverkan med Åklagarmyndigheten, Rättsmedicinalverket och Socialstyrelsen ta fram riktlinjer för samverkan kring barn som utsatts för brott. De nationella riktlinjerna riktar sig till myndighets- kommun- och landstingsledningarna i landet, samt till styrgrupper och praktiker. I uppdraget har myndigheterna enats om vilka kriterier som ska uppfyllas för att samverkan i gemensamma lokaler ska få kallas för Barnahus:⁶

Målet för samverkan är att tillförsäkra barn som misstänks vara utsatta för brott rättstrygghet, gott bemötande och stöd samt vid behov omgående kris- och behandlingsinsatser. Barnets bästa ska vara i fokus under processen. Barnet ska vara informerat och åtgärder som berör honom eller henne samt ges tillfälle att uttrycka sin uppfattning och åsikter i den utsträckning och på det sätt hans eller hennes mognad medger. De utredningar som parallellt genomförs inom rättsväsendet och socialtjänsten ska inledas skyndsamt och bedrivs så snabbt som hänsynen till barnet och sakens komplexitet medger. Förundersökningen ska vara avslutad och beslut fattat i åtalsfrågan så snart det kan ske. För utredningarna gäller lagstadgade tidsfrister.

Tidigare utvärderingar

UTVÄRDERING LUND

De första svenska Barnhusen utvärderades av Lunds universitet 2006-2007 och visade övervägande positiva resultat.⁷ Även om det var för tidigt att se mätbara effekter vad gällde till exempel bättre lagföring eller kortare handläggningstid gav utvärderingen stöd för att Barnhusen innebar en kvalitetshöjning ur ett barnperspektiv. Barnen bemöttes på ett genomtänkt och positivt sätt i en anpassad och barnvänlig miljö och fler barn fick tillgång till någon form av krisstöd. Det hölls fler barnförhör, genomfördes fler läkarundersökningar och det var vanligare att särskild företrädare eller målsägandebiträde utsågs.⁸

Man slog fast att mycket i uppföljningen och utvärderingen talade för att samverkan hade utvecklats och effektiviserats genom Barnhusen. Kontaktytor mellan aktörerna har ökat, samråden har fått en fastare struktur, förståelsen och kunskapen för varandras områden har ökat. Samtidigt visade utvärderingen att det straffrättsliga perspektivet tenderade att dominera i samverkan, framförallt genom att barnförhöret var i fokus.

Utvärderingen försvårades av att några av verksamheterna inte hann komma igång med sin verksamhet ordentligt under försöksperioden. Man konstaterade att det tar lång tid att starta ett Barnhus och att det handlar om en process. Det tar helt enkelt tid att utveckla fungerande rutiner och att få till stånd en samsyn och en ömsesidig respekt mellan de samverkande myndigheterna.

Man konstaterade också att BUP, rättsmedicin och barnmedicin inte var fullt involverade i Barnhusen på alla orter. Orsakerna var flera, det handlade om resursbrist, bristande förankring eller stöd hos ledningen eller att hälso- och sjukvården inte efterfrågats på ett tydligt sätt.

I slutrapporten lyfte man fram att vissa inbyggda dilemman i samverkan blivit tydligare i och med den nära samverkan i Barnhus. Det fanns normkonflikter mellan barnets bästa och en rättssäker och effektiv rättsprocess. Psykosociala insatser och kontakt med föräldrar kunde försvåra möjligheten att säkra bevis i en förundersökning, och det fanns ett spänningsförhållande mellan förundersökningssekretessen och rätten till partsinsyn i en socialtjänstutredning. Det gäller till exempel när uppgifter från medhörning dokumenteras i en socialtjänstutredning och det finns en risk att de kan lämnas ut till en misstänkt vårdnadshavare.

Några tydliga slutsatser var:

- att det fanns ett behov av gemensamma kriterier för Barnhus för att öka likvärdigheten mellan verksamheterna
- att sekretessbestämmelserna behövde tydliggöras och moderniseras i förhållande till nya verksamheter som, i likhet med Barnhus, innebär samverkan under gemensamt tak.
- att reglerna om dokumentation av det gemensamma arbetet skulle behöva ses över
- att det fanns ett behov av fortsatt nationell samordning och fortsatt utvärdering

SUSANNAS JONSSONS AVHANDLING

Susanna Jonsson medverkade i den utvärdering som Lunds universitet genomförde, och skrev sedan sin avhandling om samverkan i Barnahus på det material som samlades in på de sex första Barnahusen 2006-2007.⁹ Materialet bestod främst av enkäter till och intervjuer av samverkansaktörer samt observationer av samrådsmöten.

Jonsson identifierar en inneboende dubbelhet i Barnahusverksamheten. Där möts det ”sociala systemet” som präglas av en idé om helhetssyn och behandlingstänkande, och rättssystemet som präglas av en ideologi om formell rättvisa. Det finns två genomsyrande idéer med Barnahusen, dels att skydda och stötta barnen (*behandlingslogik*), dels att effektivisera rättssystemet (*straffrättslig logik*). Dessa idéer och de därmed förknippade logikerna befinner sig i ett spänningsförhållande.

Analysen visar att det sker kontinuerliga förändringsprocesser i organiserings- samverkans- och institutionaliseringsprocesser på alla Barnahus. Verksamheten är i ständig förändring och perioder av mer konsensus kan avlösas av perioder där latenta spänningsförhållanden återigen aktualiseras och skapar svårigheter och konflikter. Jonsson menar vidare att den straffrättsliga logiken vunnit tolkningsföreträde framför behandlingslogiken, vilket lett till en generell process av ”juridifiering”. Exempel på det är att socialtjänsten avvaktar polisens barnförhör innan de kontaktar föräldrarna, och på så sätt låter den straffrättsliga logiken få tolkningsföreträde. Ett barn kan då få leva kvar i en farlig miljö under väntetiden.

Jonsson anser att det finns en risk att ökad samverkan och ökat uppgiftsutbyte (enligt de förslag till författningsförändringar som Rikspolisstyrelsen föreslagit) befäster den maktordning som hon sett i sin analys.

BARNAHUSUTREDNINGEN STOCKHOLMS UNIVERSITET

Barnahusutredningen genomfördes på uppdrag av Rikspolisstyrelsen, Rättsmedicinalverket, Socialstyrelsen och Åklagarmyndigheten inom ramen för ett regeringsuppdrag och publicerades 2010.¹⁰ De 22 Barnahus som då fanns var med i utvärderingen. De åtta Barnahus som varit igång längst granskades grundligt (Umeå, Sundsvall, Stockholm, Uppsala, Linköping, Göteborg, Lund och Malmö). De jämfördes med fyra orter utan Barnahus (Halmstad, Norrköping, Stockholm och Luleå).

111 barn från fem Barnahus (Örebro, Sundsvall, Uppsala, Göteborg och Lund) besvarade en enkät vid besök på Barnahus. Barnens svar visade överlag att de var mycket nöjda med lokalerna, inredningen och personalen. Barnen var också nöjda med att ha fått berätta för polisen om vad de varit med om.

Barnahusutredningen konstaterar att en fungerande Barnahusverksamhet är bättre än ordinarie barnutredningsformer hos polisen i åtminstone två avseenden. För det första är det bättre för barnen att det samlade samhällsstödet finns på ett ställe så att de slipper slussas runt till olika myndigheter. Barnets trygghet ökar när alla utredningsåtgärder sker i en och samma lokal.

För det andra ökar samarbetet mellan de involverade yrkesgrupperna och disciplinerna, vilket ger bredare kunskapsbas för utredningarna och en möjlighet att ur olika synvinklar tackla barnets problem. Dessutom skapar det tvärvetenskapliga samarbetet möjligheter till en bredare och djupare grund för utredningsarbetet.

Man lyfter fram att när ett Barnahus inte fullt ut når upp till de fastslagna kriterierna handlar det i första hand om de samverkande myndigheternas prioriteringar och engagemang. Det handlar om kompetens, resurser och organisation. Ett exempel är att bara tretton av Barnahusen erbjuder krisstöd åt barnen.

Brottsutredningarna på Barnahus har inte förbättrats utan har samma brister som på andra håll i landet. Däremot har myndighetssamverkan ökat, barnmedicinsk kompetens på samråd ger fler läkarundersökningar och fler barn får krisstöd.

Slutsatsen är att, trots de brister som finns så ska så många brottsutsatta barn som möjligt få komma till Barnahus.

Barnahusutredningen lyfter fram nio grundläggande förutsättningar för verksamheten i Barnahus.

1. Att det finns tillgång till erforderlig specialistkompetens och att verksamheten har en viss volym.
2. Att i linje med målsättningen öka nyttjandegraden vad gäller antalet barn som kommer till Barnahus.
3. Samtliga involverade samverkanspartners tar ett gemensamt ekonomiskt och personellt ansvar som konkretiseras i tydliga avtal eller förbindelser.
4. Att det finns samordnare som representerar såväl ett rättsligt som ett socialt perspektiv på Barnahus.
5. En nationell samordning för certifiering, kontinuerlig uppföljning och kvalitetssäkring av Barnahusen
6. Att Barnahus på orter med till exempel rättsmedicinska avdelningar och universitetssjukhus fungerar som regionala kunskapscentra.
7. Ett gemensamt myndighetsansvar på nationell nivå för kompetensutveckling och utbildning för yrkesverksamma.

Ny reglering vad gäller:

8. Barnahuspersonalens rätt till insyn i en brottsutredning eller socialtjänstens barnvårdsutredning. Barnahuspersonalens rätt i detta avseende är oklar men likväl en central funktion i Barnahus för koordinering av utredningsinsatser och för att bevaka barnets behov av stöd och skydd.
9. Möjligheten för ett Barnahus att dokumentera och registrera både den löpande verksamheten och i enskilda ärenden.

BARNAHUS I NORGE

Även de norska Barnahusen har utvärderats.¹¹ Norges första Barnahus startade 2007. De norska Barnahusen tar emot barn under sexton år och vuxna med utvecklingsstörning. Det ska finnas en polis anmälan om våld eller sexuella övergrepp. Organisatoriskt ligger Barnahusen under den lokala polismyndigheten, som också anställer behandlingspersonalen.

Den norska utvärderingen bygger på enkäter till barn över tio år och till medföljande vuxna samt på intervjuer och enkäter till jurister, poliser, socialtjänst och Barnahuspersonal. Frågeställningarna berör hur barn blir omhändertagna på Barnahus och hur samarbetet mellan de olika aktörerna på Barnahus fungerar.

Det är de sex första norska Barnahusen som utvärderats – Oslo, Bergen, Trondheim, Kristiansand, Tromsø och Hamar. De startade mellan 2007 och 2009.

Både barn och vuxna känner sig väl omhändertagna på Barnahuset. Och även om många barn varit ner-

vösa inför förhöret så upplever de allra flesta mötet med polisen som något positivt. Barnen har enbart tillfrågats i enkäter efter det första förhöret, de har inte fått frågor om hur de upplevt det stöd eller den behandling de sedan erbjudits. 123 barn svarade på enkäten. Andelen barn som fått uppföljning minst tre gånger på Barnhuset varierar mellan nio och 25 % på de olika orterna.

Jurister och poliser uppger att Barnhuset är en bra plats att hålla barnförhör på. De lyfter fram många fördelar med arbetet på Barnhuset. Det är bra att de professionella samlas på ett ställe så att barnet slipper åka runt, Barnhuset stärker kompetensen och samordningen av insatser. De nackdelar som lyfts fram är bristande kapacitet och lång resväg (när den är över tre timmar), onödigt många involverade aktörer och att Barnhusets roll kan vara problematisk.

Slutsatsen är att barn som kommer till de norska Barnhusen blir bättre omhändertagna än barn som hörs hos den lokala polisen eller i tingsrätten. Samordningen mellan rättsväsendet och de som står för krisstöd och behandling har ökat. Ökad kompetens hos behandlare och ökad kunskap hos allmänheten är andra effekter.

I utvärderingen delas Barnhusets arbete upp i tre faser

- Förberedelsefas. Fokus på koordinering, riskbedömning och kartläggning av vilka behov det enskilda barnet har inför förhöret. Tre av Barnhusen håller planerande samrådsmöten.
- Förhörfas. Omhändertagande av barn och medföljande när de kommer till Barnhuset och förhör med medhörning¹² ("dommeravhör").
- Uppföljningsfas. Ansvara för en sammanhängande insatskedja för barnet. Viktiga faktorer är barnets behov, vilka insatser som barnet redan har och vad barnet kan erbjudas lokalt.

Man finner att graden av intensitet i alla tre faser varierar mellan de olika Barnhusen. Barnhusets utåtriktade arbete och funktion som kompetenscentra ser också olika ut. De ekonomiska förutsättningarna och den lokala förankringen i polismyndigheten varierar vilket gör det svårt att nå upp till målsättningen att alla barn ska ha samma villkor och behandlas på samma sätt. Personalen på Barnhusen önskar en annan organisation med starkare central styrning och där även socialtjänst och hälso- och sjukvård finns representerade i styrgruppen.

Personalen saknar ett officiellt forum där man kan utbyta erfarenheter mellan Barnhusen. Man lyfter också en rad frågor som behöver besvaras på nationell nivå. Det handlar till exempel om att alla barn borde få tillgång till Barnhuset, att fler barn behöver läkarundersökas, behov av gemensam utbildning och dimensionering av verksamheten.

Utvärderarna lyfter frågan om Barnhusets roll som kompetenscentrum. Idag handlar det mest om utåtriktad information och konsultationer, och man ser utvecklingsmöjligheter där Barnhuset kan utveckla och beskriva sin verksamhet och fungera som kompetenscentrum för varandra i olika frågor.

Utvärderarna anser att de stora skillnaderna mellan olika Barnhuset behöver ses över. Det handlar såväl om skillnader vad gäller ekonomiska resurser och bemanning, som skillnader i arbetssätt och rutiner. Utvärderarna föreslår att det görs en grundlig utvärdering av resurstilldelningen och att man överväger möjligheten att starta fler Barnhuset.

Det behövs tydligare riktlinjer för vilka arbetsuppgifter Barnhuset ska ha i de olika faserna. Målet är inte detaljstyrning utan att ett likvärdigt utbud över landet och bättre kvalitet.

FN:S KONVENTION OM BARNETS RÄTTIGHETER SOM UTGÅNGSPUNKT

FN:s konvention om barnets rättigheter gäller för alla barn i Sverige.

Barnkonventionen innehåller fyra grundläggande principer:

- Inget barn får diskrimineras
- Barnets bästa gäller alltid
- Rätt till liv, överlevnad och utveckling
- Alla barn har rätt att komma till tals

Några av artiklarna i konventionen är särskilt aktuella för barn som misstänks vara utsatta för brott:

Artikel 1. Ett barn – det är varje människa under 18 år.

Artikel 2. Alla barn har samma rättigheter och lika värde. Ingen får diskrimineras.

Artikel 3. Barnets bästa ska alltid komma i första rummet.

Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, skall barnets bästa komma i främsta rummet.

Konventionsstaterna skall säkerställa att institutioner, tjänster och inrättningar som ansvarar för vård eller skydd av barn uppfyller av behöriga myndigheter fastställda normer, särskilt vad gäller säkerhet, hälsa, personalens antal, och lämplighet samt behörig tillsyn.

Artikel 12. Barnet har rätt att uttrycka sin mening i alla frågor som berör det.

När domstolar och myndigheter behandlar fall som rör barnet ska barnet höras och barnets intresse ska komma i första rummet. Barnets rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet ska respekteras.

Artikel 19. Barnet har rätt att skyddas mot fysiskt eller psykiskt våld och mot vanvård eller utnyttjande av föräldrar och andra vårdnadshavare.

Artikel 34. Barnet har rätt att skyddas mot alla former av sexuella övergrepp och mot att utnyttjas i prostitution och pornografi.

Artikel 39. Barnet som blivit offer för vanvård, utnyttjande, försummelse, tortyr, väpnade konflikter eller annan omänsklig behandling har rätt till rehabilitering och social återanpassning.

FN:s Barnrättskommitté har kritiserat Sverige för skillnaderna mellan kommunernas genomförande av barnkonventionen och socialtjänstens tillgängliga resurser för riskutsatta barn.¹³

Barnhusets fyra rum

Ett sätt att beskriva Barnhuset är att det har fyra rum som alla rymmer en verksamhet. Det handlar om brottsutredning, skydd, fysisk hälsa och psykisk hälsa. "Tak" består av kunskap.

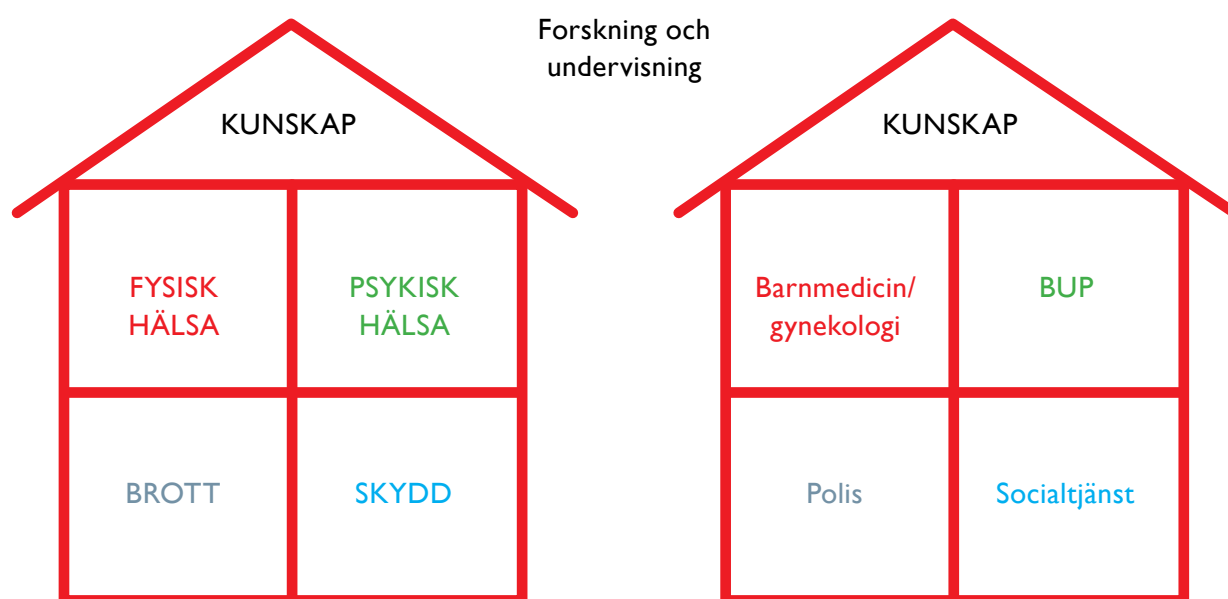
Modell: I Sverige har olika myndigheter huvudansvar för olika rum. Men samverkan innebär att man hjälps åt, och gränsdragningarna är inte alltid tydliga.

Brottsutredning: Polis och åklagare ansvarar för brottsutredningen. Rättsmedicin säkrar bevis på uppdrag av polis eller åklagare men även barnläkare, gynekolog och andra specialläkare är med och genomför de rättsmedicinska undersökningarna. Alla de andra myndigheterna är enligt lag skyldiga att lämna uppgifter när polisen utreder vålds – eller sexualbrott mot barn.

Skydd: Socialtjänsten har huvudansvaret för barnets skydd. Alla andra myndigheter är skyldiga att anmäla misstanke om att socialnämnden behöver ingripa till barns skydd. Med anmälningsskyldigheten följer en skyldighet att lämna information till socialnämnden.

Information: Alla samverkande myndigheter på Barnhuset har ansvar för att ge barn adekvat information. Men huvudansvaret och samordningsansvaret ligger på socialtjänsten.

Fysisk hälsa: I teorin ansvarar hälso- och sjukvården för att bedöma barnets fysiska hälsa och erbjuda den vård och behandling som det finns behov av. I praktiken är barnets fysiska hälsa knappt uppmärksammas över huvud taget. När barnläkare finns med i samverkan handlar det oftast om att de genomför den rättsmedicinska undersökningen.

Barnhusets fyra funktioner – fyra rum, en modell.

I socialtjänstens barnavårdsutredning ingår en bedömning av barnets fysiska hälsa. Trots det genomförs sällan någon läkarundersökning. Ibland begärs journaler in från hälso- och sjukvården men de bygger ofta på undersökningar med ett helt annat fokus (halsfluss eller eksem!) och socialtjänsten har inte heller kompetens att bedöma journalerna.

Psykisk hälsa: I den svenska modellen av Barnahus ligger huvudansvaret för barnets psykiska hälsa på barn och ungdomspsykiatri (BUP).¹⁴ Men också socialtjänsten har ett ansvar. Och just när det gäller det första krisstödet uppstår ofta ett gränsdragningsproblem.

Det är oundvikligt att flera myndigheter blir inblandade och att samverkan måste ske när barn misstänks vara utsatta för brott. Men att samverka är svårt. Regelverk, organisation och synsätt kan både främja och hindra effektiv samverkan (se figur).

	Främjande faktorer (exempel)	Hindrande faktorer (exempel)
Regelverk	Regler som hänvisar till samverkan. Strukturerad genomgång av regler i syfte att identifiera regler som försvårar samverkan och förändra dessa.	Olika aktörers regelverk motverkar samverkan. Oklara instruktioner vid krock av regler
Organisation	Tydliga mål för samverkan. Fungerande samverkan mellan ledningsfunktionerna för förvaltningarna/huvudmännen.	Bristande resurser för samverkan. Organisationsförändringar som inte kommuniceras. Nyanställd personal introduceras inte i samverkansarbetet.
Synsätt	Grundläggande begrepp är definierade och uppfattas på likartat sätt. God kunskap om andra aktörers synsätt.	Respekt saknas för andras synsätt. Någon aktör försöker övertyga andra att just dennes synsätt ska dominera samverkan.

Efter Bert Danemark i Boken om Barnahus.¹⁵

Så gjorde vi

Med stöd av Brottsofferfonden har Linköpings universitet och Rädda Barnen gemensamt utfört en kvalitetsgranskning av de svenska Barnhusen under 2012. Vi tog initiativ till kvalitetsgranskningen för att vi såg ett stort behov av att undersöka i vilken utsträckning de svenska Barnhusen lever upp till de kvalitetskrav som definierar ett Barnahus.

Undersökningen och kvalitetsgranskningen av Barnahus i Sverige är den första i sitt slag och av vikt då de barn som varit offer för fysisk barnmisshandel, sexuella övergrepp eller bevittnat våld behöver ett professionellt och barnvänligt bemötande för att undvika riskerna för en sekundär traumatisering. Kvalitetsgranskningen bygger på resultat från tidigare utvärderingar, men går igenom innehållet i Barnhusens verksamhet i detalj.

Vi utgick från regeringens kriterier¹⁶ och från den manual för kvalitetsgranskning som den amerikanska Barnhusorganisationen¹⁷ använder. De amerikanska Barnhusen och de kriterier som används där har varit utgångspunkt för utvecklandet av de svenska kriterierna och den svenska manualen.

Projektets syften var att:

- Ta fram en svensk manual för kvalitetsgranskning av Barnahus
- Förankra kvalitetskriterierna bland svenska Barnahus
- Kvalitetsbedöma svenska Barnahus
- Återgivning av resultaten, vilka uppfyller kraven? Vad krävs för att nå dit?

Från Barnhusen samlade vi in skriftlig dokumentation som gällde:

- Samverkansavtal
- Lokala riktlinjer och rutiner
- Lokala utvärderingar
- Verksamhetsberättelser
- Informationsmaterial

Vi besökte varje Barnahus under en dag för att se lokalerna och gå igenom kriterierna med personal från Barnhuset och representanter för de samverkande myndigheterna.

De Barnahus som varit igång sedan 1 januari 2011 tillfrågades att delta i undersökningen (se bilaga 1). En verksamhet – Barnhuset Göteborg – tackade nej till att delta. Orsaken var att Barnhuset Göteborg under 2012 genomgick stora förändringar, man skrev om sitt avtal och planerade en flytt till nya lokaler. I Stockholm ville Barncentrum ingå i studien som en verksamhet med tre lokaler (i Västerort, City, respektive Västerorts polismästardistrikt). Det innebar att studien innefattade 23 verksamheter med 25 lokaler.

De kriterier vi har undersökt är:

1. Organisation
2. Mål och målgrupp
3. Miljö
4. Samplanering
5. Hämtning och lämning av barn
6. Barnförhör
7. Medicinsk undersökning
8. Krisstöd och behandling
9. Uppföljning
10. Barnahus som kompetenscentrum
11. Kompetensförsörjning
12. Barnets bästa i fokus

Varje kriterium innehåller flera olika komponenter. Kriteriet Miljö innehåller till exempel komponenter som handlar om att misstänkta förövare inte finns i lokalerna, möjlighet till medhörning, säkerhet och tillgänglighet, avskildhet och ljudisolering, barnanpassning samt Barnhusets läge.

Vi skiljer på nödvändiga komponenter och poängsatta komponenter. De nödvändiga är sådana som vi bedömt måste vara uppfyllda för att verksamheten ska leva upp till namnet Barnahus så som de ansvariga myndigheterna definierat det. De poängsatta komponenterna är sådana som vi bedömer höjer kvaliteten på verksamheten, men som var och en för sig inte är nödvändiga för att kalla sig Barnahus. En hög totalpoäng innebär att verksamheten håller en mycket hög kvalitet. En låg totalpoäng innebär att kvaliteten på verksamheten behöver höjas.

Under varje numrerad rubrik i resultatdelen har vi redovisat resultatet för det kriterium det gäller och avslutar med en kort sammanfattning och våra rekommendationer. Det har vi gjort för att läsaren lätt ska kunna hitta rekommendationerna på varje område. Är läsaren till exempel mest intresserad av miljön på Barnahus är det möjligt att bara läsa det avsnittet. Under den avslutande rubriken Sammanfattning och rekommendationer gör vi en samlad analys och lyfter de mest angelägna förbättringsområdena på nationell nivå.

Det är viktigt att betona att ett Barnahus kan ha en begränsad verksamhet (till exempel genom att hälso- och sjukvården inte deltar i samverkan) men ändå hålla en hög kvalitet på den verksamhet de faktiskt erbjuder. Vi har till exempel frågat om man erbjuder krisstöd, inte kvaliteten på det krisstödet. Vi har frågat om barnförhör hålls i tid och av utbildad personal, men inte granskat de förhör som hållits.

I våra kontakter med Barnhusen har vi mötts av ett stort engagemang och en tydlig vilja att utveckla och förbättra verksamheterna. Personalen har lagt ned kraft och tid på att svara på våra frågor och vi har genomgående blivit mycket väl mottagna under våra besök.

Centralt i vår bedömning har varit att försöka se Barnhusens organisation, miljö och aktiviteter utifrån ett barnperspektiv där FN:s konvention om barnets rättigheter varit ett tydligt riktmärke. Barnhusen ska vara för alla barns bästa.

Resultat av kvalitetsgranskningen

I. Organisation

SAMVERKANSAVTAL

En väl fungerande samverkan förutsätter *styrning på alla ledningsnivåer*, inte minst på den övergripande politiska och administrativa nivån. En viktig uppgift för de samverkande myndigheternas ledningar är att ansvara för att samverkan sker och fungerar väl samt att följa upp och utvärdera verksamheten. En tydlig struktur för samverkan på ledningsnivåer ger förutsättningar för att träffa nödvändiga överenskommelser, ibland annat om *ansvarsfördelning, kostnader, samordnad uppföljning och utvärdering*.

Avtal/överenskommelse på ledningsnivå mellan de samverkande parterna inom socialtjänst, polis, åklagare, rättsmedicin samt hälso- och sjukvård är en förutsättning för effektiv och ändamålsenlig samverkan. Samverkansavtal/överenskommelse bör även upprättas mellan aktörerna på styrgrupps- och arbetsgruppsnivå.

I de flesta Barnahus ingår det flera kommuner. Då är det en av de större kommunerna som har det huvudsakliga ansvaret för verksamheten genom att stå för personal och lokaler, och de andra kommunerna betalar utifrån storlek. Barnahus Värmland omfattar till exempel sexton kommuner och Karlstad har huvudansvar. Barnahus Västmanland omfattar tio kommuner och Västerås har huvudansvaret.

Sexton av de 23 verksamheterna (70 %) har avtal som är underskrivna av alla fyra samverkansmyndigheter (polis, åklagare, medverkande kommuner och landsting), ytterligare fem verksamheter har samverkansavtal där någon av de fyra myndigheterna saknas. Barncentrum Stockholm saknar helt samverkansavtal. Barnkriscentrum Malmö har ett samverkansavtal på en mycket övergripande nivå. Det rör samverkan mellan kommun och rättsväsende på många olika områden, och det går inte att utläsa hur samverkan på Kriscentrum för barn ska se ut eller vad de olika myndigheterna förbinder sig att göra. Vi har därför inte godkänt det som ett avtal för Barnahus.

FAST PERSONAL

En funktion för *samordning* av de olika verksamheternas åtgärder är nödvändig för att de parallella utredningarna inte ska hindra eller försvåra för varandra. Samordnarens uppgift är att vara kontaktperson för samarbetsparterna och initiera koordinering och planering av de olika aktörernas initiala åtgärder.

Alla Barnahus utom Gotland har egen personal som ansvarar för att koordinera verksamheten. De kallas ofta för samordnare och är anställda av socialtjänst eller av både polis och socialtjänst. Samordnarna har minst en halvtidstjänst. Ofta kombineras uppgiften att koordinera verksamheten med att ge krisstöd till barn och föräldrar.

Det är stora skillnader i bemanning mellan Barnahusen. Barnahus Lund har till exempel fyra personer anställda (en teamledare, två socionomer och en assistent) medan Barnahus Nyköping enbart har

en halvtidsanställd. Bemanningen verkar inte ha något samband med vare sig befolkningsunderlag eller antalet anmälda brott i respektive Barnahus upptagningsområde.

Några Barnahus har samordnare både från polis och socialtjänst med fast placering på Barnahuset (Uppsala, Västerås, Gävle, Norrort (Sollentuna) och Eskilstuna). Dessutom har flera Barnahus poliser som har samordnande eller koordinerande arbetsuppgifter men som har sin arbetsplats på polishuset.

SAMMANFATTNING OCH REKOMMENDATIONER

Nödvändiga komponenter vad gäller Organisation är att det finns ett samverkansavtal som är underskrivet av alla myndigheter och att Barnahuset har personal som ansvarar för att koordinera verksamhetens alla delar (oftast benämnda samordnare). Majoriteten (87 %) av Barnahusen har de nödvändiga komponenterna. Kvaliteten på och innehållet i samverkansavtalen varierar kraftigt. Vi har identifierat åtminstone arton punkter som bör finnas med i samverkansavtalet. Bland de 23 Barnahusen varierar antalet punkter som finns med i avtalet mellan noll och arton och i medeltal har Barnahusen med tolv av punkterna i sina avtal.

Avtalsinnehåll.

Avtal på ledningsnivå
Avtal för styrgrupp
Avtal för arbetsgrupp
Omfattar mål och målgrupp
Omfattar ekonomiskt ansvar
Omfattar samordnarens befogenheter
Omfattar vad polis bidrar med
Omfattar vad åklagare bidrar med
Omfattar vad socialförvaltningarna bidrar med
Omfattar vad den somatiska vården bidrar med
Omfattar vad den psykiska hälsovården bidrar med
Omfattar teamgemensamma aktiviteter
Omfattar uppföljning och redovisning
Har en löptid
Har förlängningsklausul
Twisteklausul
Kompetensutveckling
Kompetensansvar

Betygsatta komponenter innefattar skriftliga administrativa riktlinjer och möjlighet för medlemmarna i teamet att ge återkoppling och förslag på Barnahusets verksamhet och rutiner. Här finns utrymme för en hel del förbättringar. På många Barnahus behöver samordnarens roll tydliggöras och beskrivas. Informella rutiner för återkoppling från teammedlemmar i de samverkande myndigheterna behöver bli formella.

Vi ser stora fördelar med modellen med samordnare från både polis och socialtjänst.¹⁸ Genom att ha direkta ingångar i både polismyndigheten och socialtjänsten ökar möjligheten att få överblick och att koordinera verksamheten.

På många håll arbetar samordnarna ensamma. Vi har under våra besök på Barnhusen förstått att det ofta är tungt och slitsamt att arbeta ensam som samordnare. Arbetsuppgifterna är unika och det är svårt att få stöd av andra kollegor eller chefer som inte fullt ut förstår vad man gör. Vår rekommendation är därför att man bör ha minst två samordnare eller organisera sig i fasta nätverk så att samordnare från två eller flera närliggande Barnhus kan ha gemensam handledning, samarbeta och utbyta erfarenheter.

2. Mål och målgrupp

MÅLGRUPP

Målgruppen i de nationella kriterierna för Barnhus definieras så här:

Barnhusets målgrupp innefattar barn som misstänks vara utsatta för misshandel och andra våldsbrott enligt 3 kap brottsbalken (brott mot liv och hälsa), olaga frihetsberövande, grov friidskränkning, människohandel, olaga tvång, olaga hot, ofredanden, och andra brott enligt 4 kap brottsbalken (brott mot frihet och frid), och där utredning inleds parallellt av sociala myndigheter samt av åklagare och polis.

Våldtäkt mot barn, sexuellt övergrepp mot barn, sexuellt tvång, våldtäkt, köp av sexuell handling av barn och övriga brott enligt 6 kap brottsbalken (sexualbrott)

Kvinnlig könsstympning enligt lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor.

De angivna brottstyperna inkluderar brott med hedersmotiv.¹⁹

Sex av Barnhusen (26 %) har samma målgrupp som i de nationella kriterierna. Ytterligare fjorton (61 %) har en målgrupp som i stort sett överensstämmer med den. Tre Barnhus (13 %) begränsar målgruppen kraftigt genom att utesluta vissa brottstyper eller åldersgrupper. De Barnhus som kraftigt begränsar målgruppen till exempel genom att helt exkludera åldersgruppen 15-18 år har inte bedömts uppfylla den nödvändiga komponenten.

Det är inte självklart att socialtjänsten inleder utredning för att utreda barns behov av stöd och rehabilitering. Det gäller till exempel ofta om det finns en vårdnadshavare som kan skydda barnet och inte är misstänkt för brott. Men det utsatta barnet och dess familj kan ha lika stort behov av ett gott omhändertagande, stöd och behandling ändå.

En begränsning av målgruppen gör det svårt att få en överblick över hur många barn och ungdomar som trots att de varit brottsutsatta inte kommer till Barnhusen och det omöjliggör dessutom en uppföljning av denna grupp. De riskerar att osynliggöras, hamna mellan stolarna och bli utan det stöd som samhället kan erbjuda.

Människohandel finns med i den målgrupp som regeringen formulerat. Få Barnhus rapporterar erfarenheter av barn som utsatts för människohandel, men många säger att de skulle ingå i målgruppen om en anmälan kom in. Men frågan är om det finns rutiner för att se till att de barn som misstänks vara utsatta för människohandel kommer till Barnhus. Barn som utsatts för kommersiell sexuell exploatering kan hamna under många olika brottsrubriceringar. Köp av sexuell handling av barn,

utnyttjande av barn för sexuell posering eller barnpornografibrott är brottsrubriceringar som inte självklart leder till Barnahus. Bakom dessa brott i en anmälan kan även människohandel dölja sig. Brotten kan då komma att utredas på annat håll än Barnahus, speciellt om den som utsatts är över femton år. På de Barnahus där man begränsat målgruppen till brott i nära relationer, utesluts också en stor del av de barn som utsatts för sexuella övergrepp via nätet.

Barnahuset får kvalitetspoäng om de har med barn som lever med våld i familjen (vittne till våld, direkt eller indirekt) och om samverkan även inkluderar barn som är förövare av sexualbrott.²⁰

Fyra verksamheter (17 %) har med både barn som upplever våld och barn som förövare i målgruppen. Ytterligare nio (39 %) har med någon av de två grupperna i sin målgrupp. Tio verksamheter (44 %) har inte med någon av grupperna i sin målgrupp.

Av de verksamheter som har barn som förövare i sin målgrupp tar några enbart emot dem för förhör, andra erbjuder koordinering av insatser och behandlingsinsatser.

Den faktiska verksamheten för barn som bevittnat våld kan delas upp i:

- Förhör av barn som bevittnat våld.
- Krisstöd till barn som bevittnat våld i familjen.
- Samrådsmöten och samplanering mellan myndigheter.

Krisstöd till de barn som bevittnat våld är den vanligaste verksamheten.

De flesta Barnahus uppger att de håller förhör med barn som bevittnat våld – oavsett om de ingår i den officiella målgruppen eller inte. Men, man uppger också att man ytterst sällan håller förhör med barn som bevittnat våld. Flera åklagare säger att de inte vill hålla förhör med barnen på grund av att det är svårt för dem att "tvingas att välja mellan föräldrarna."

Samrådsmöten/samplanering sker ytterst sällan vad gäller barn som bevittnat våld oavsett om de ingår i Barnahusets målgrupp eller inte. Några Barnahus uppger att de vid något tillfälle haft samråd, men det är undantag. Det är enbart när man misstänker att barnen också utsatts för fysisk misshandel och därmed själva är målsägare som de blir föremål för samplanering.

Samrådsmöten borde även kunna ske kring barn som vittne till våld. De kan höras av polis (även om de sällan gör det) och de har samma behov av skydd och stöd som andra brottsoffer. Skillnaden är att de inte är målsägare. När fokus i samplaneringen ligger på det inledande barnförhöret och hämtning av barn med särskild företrädare så faller de utanför ramen.

Det finns inget tydligt samband mellan hur mycket, eller vilken verksamhet barn som upplevt/bevittnat våld erbjuds på Barnahus och om de ingår i den officiella målgruppen. Några Barnahus har med barnen i sin målgrupp men har väldigt lite verksamhet för dem, andra Barnahus har inte med dem i målgruppen men tar emot dem i lokalerna när de ska höras som vittnen.

När barn utanför målgruppen som har behov av det förhörs på Barnahuset ger det poäng. I två verksamheter (9 %) hörs alla barn som misstänks vara utsatta för brott eller bevittnat brott på Barnahus även om de inte hör till målgruppen. Det innebär att även de barn som inte passar in i målgruppen kommer till Barnahuset för att förhöras, men de tar då inte del av samordning eller krisstöd.

I tolv verksamheter (52 %) använder man Barnhuset när man ska höra barn utanför målgruppen om de bedöms ha behov av det. Det händer också att till exempel unga utvecklingsstörda som har behov av en trygg miljö hörs där.

Nio verksamheter (40 %) hör enbart barn i målgruppen på Barnhuset.

SKYNDSAM UTREDNING²¹

Vid misstanke om att ett barn utsatts för brott ska förundersökningen enligt 2 § första stycket i förundersökningskungörelsen bedrivas särskilt skyndsamt:

- om brottet riktats mot målsägandens liv, hälsa, frihet eller frid och
- det för brottet är föreskrivet fängelse i mer än sex månader.

Förundersökningen ska vara avslutad och beslut fattat i åtalsfrågan så snart det kan ske och senast inom tre månader efter den tidpunkt då det finns någon som är skäligen misstänkt för brottet. Såväl Rikspolisstyrelsen som Åklagarmyndigheten rekommenderar att ett första barnförhör hålls senast inom två veckor efter det att förundersökning inletts.

Lever Barnhuset upp till skyndsamhetskravet?

Nio av verksamheterna (40 %) uppger själva att de lever upp till skyndsamhetskravet. Sju (30 %) uppger att de håller tvåveckorsgränsen för förhör men inte klarar tremånadersgränsen. Sju av verksamheterna (30 %) har stora problem med att hålla tidsfristerna som medför brister i kvaliteten på samverkan och får negativa konsekvenser för barn och familjer.

Vi har jämfört med rikstäckande statistik över i vilken mån landets åklagarkammare klarar tidsfristen vid brott mot barn (se bilaga 2).²² Jämförelsesiffrorna inkluderar alla vålds- och sexualbrott mot barn 0-17 år, medan de flesta Barnhus har en snävare målgrupp än så. Flera av Åklagarkammarna har flera Barnhus, några har både Barnhus och områden som saknar Barnhus vilket försvårar jämförelsen. I en framtid är det önskvärt med en statistik som överensstämmer med Barnhusens upptagningsområde. Detta är nödvändigt för att följa hur ett Barnhus följer sitt officiella uppdrag beträffande målgrupp, skyndsamhet och utfall av interventioner som stöd och behandling.

Enligt Åklagarmyndigheten så klarar åklagare den uppsatta tidsfristen (90 dagar) i 64 procent av fallen.²³ Den gäller vid alla vålds- och sexualbrott mot barn (0-17 år). Fristen börjar löpa när det finns någon som är skäligen misstänkt för brottet och slutar när beslut har fattats i åtalsfrågan. Men återigen är skillnaderna stora över landet (se bilaga 2).

De åklagarkammare i landet som är sämst på att hålla tidsfristerna är:

Falun som klarar 42 procent (Barnhus Dalarna)

Södertörn som klarar 42 procent (Barnhus Huddinge/Botkyrka och Barnrättscentrum Handen, Södertälje och Salems kommuner (där ett Barnhus också startat men inte är med i kvalitetsgranskningen)

Kristianstad som klarar 48 procent (Barnhus Nordöstra Skåne)

Norrköping som klarar 49 procent (inget Barnhus)

Borås som klarar 52 procent (inget Barnhus)

Kalmar som klarar 54 procent (inget Barnhus)

I Falun, Södertörn, Kristianstad och Norrköping klarade man inte ens att hålla tidsfristen i hälften av ärendena.

De åklagarkammare i landet som är bäst på att hålla tidsfristerna är:

Helsingborg som klarar 80 procent (Barnahus Södra Skåne)

Jönköping som klarar 80 procent (inget Barnahus)

Östersund som klarar 79 procent (inget Barnahus)

Uddevalla som klarar 77 procent (Barnahus Trollhättan) (Trollhättan, Vänersborg och Lilla Edet) men också en rad andra kommuner: Åmål, Strömstad, Lysekil, Mellerud, Bengtsfors, Färgelanda, Dals-Ed, Tanum, Munkedal, Sotenäs, Orust, Tjörn, Stenungsund och Uddevalla)

Uppsala som klarar 75 procent (Barnahus Uppsala)

Skövde som klarar 75 procent (inget Barnahus)

Det finns inte något tydligt samband mellan korta handläggningstider och att det finns ett Barnahus. Åklagarkammare med Barnahus finns bland de som utreder snabbast i landet men också bland de som har allra längst handläggningstider.

De Barnahus som hinner utreda brotten i tid beskriver att det har oerhört stora fördelar för barnen, för föräldrarna och för de professionella. Personalen upplever att barnen oftare kan berätta om brott under förhören och att det är mycket lättare att skydda dem.

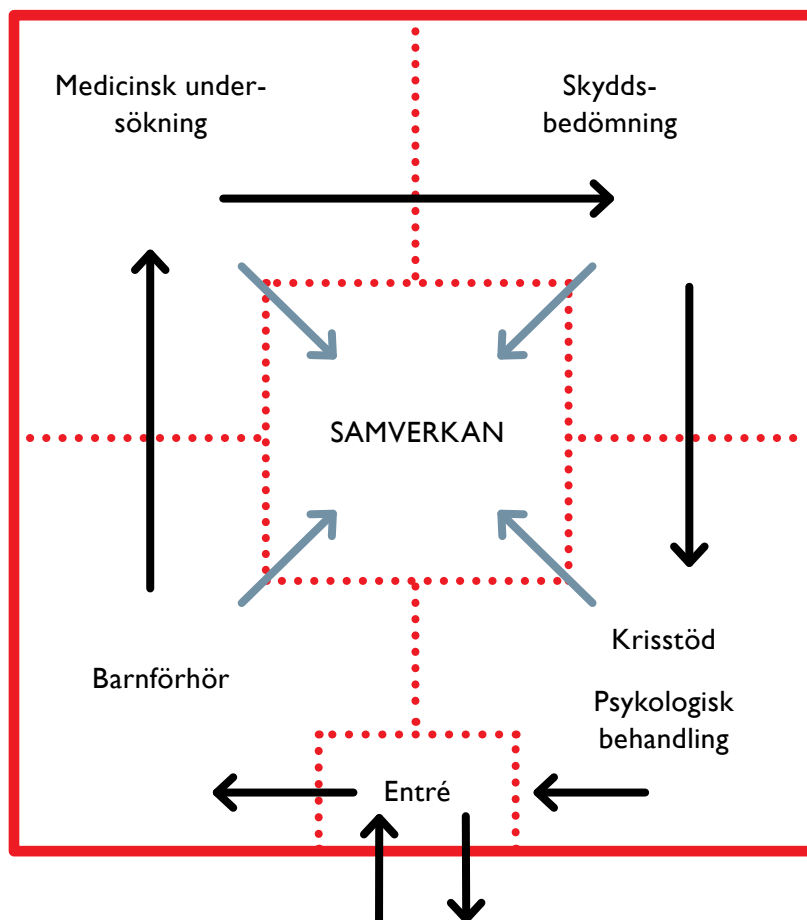
En ambition på flera Barnahus är att sköta stora delar av utredningen under en dag. Barnförhöret förbereds genom att personal från skola/förskola och andra vuxna nära barnet hörs. Barnet hörs ofta på morgonen. Ytterligare en polis och åklagare finns i medhörningsrummet, åklagare kan ge direktiv direkt om att hämta misstänkt till förhör. Ofta vill man höra bägge föräldrarna även om enbart en är misstänkt. Den polis som funnits med i medhörning vet vad barnet har sagt och kan hålla förhör med de vuxna.

Utredande socialtjänst och eventuellt också behandlingspersonal finns också i medhörning och tar vid direkt efter polisförhören. De gör sin skyddsbedömning och samtalar med föräldrarna direkt efter det att de hörts av polis. Kan barnet vara tryggt hemma? Kan den som misstänks för brott hållas borta från hemmet så att barnet kan gå hem? Socialtjänsten finns med om barnet ska möta sina föräldrar och följa med hem. Är det inte möjligt kan barnet placeras direkt i ett jourfamiljehem.

Lisa²⁴ har berättat i skolan att pappa slår henne hemma. Skolan anmäler till socialtjänst som i sin tur polisanmäler. Några dagar senare hämtas Lisa i skolan. Lisa och hennes lärare åker tillsammans med en särskild företrädare till Barnahuset. En polis förhör Lisa. Läraren sitter i väntrummet.

I ett medhörningsrum sitter ytterligare en polis, åklagare, särskild företrädare, socialtjänst och en psykolog från BUP och följer förhöret. Lisa berättar om flera misshandelstillfällen, bland annat har hon blivit slagen med ett bälte på ryggen. Lisa berättar att mamma också blir slagen av pappa och att hon försöker hindra pappa att slå Lisa.

Åklagaren ger genast polisen direktiv att hämta in pappan till förhör och att även mamma ska höras som vittne. Åklagaren fattar också beslut om att den rättsmedicinska utredning som redan förberetts ska äga rum.

6. Flödesschema över ett barns väg genom Barnahus.

Efter en paus med juice och smörgås går Lisa tillsammans med läraren till läkarrummet. Där undersöks Lisa och man hittar märken på ryggen som Lisa säger kommer från bältet. Polis och åklagare underrättas genast.

Mamman bekräftar det Lisa berättat. Hon gör också en anmälan om den misshandel hon själv utsatts för.

Den polis som följt Lisas förhör i medhörning är den som hör pappan. Han medger delvis misshandel av Lisa och mamman. Han häktas.

Socialtjänsten pratar med mamma och Lisa var för sig och tillsammans. De bedömer att Lisa är trygg med mamma nu när pappa är häktad, men att de bägge behöver mycket stöd. Lisa är trött och vill hem, men Lisa och mamma får hälsa på psykologen på BUP och de bestämmer tider för samtal senare i veckan.

Lisa och mamma åker hem tillsammans.

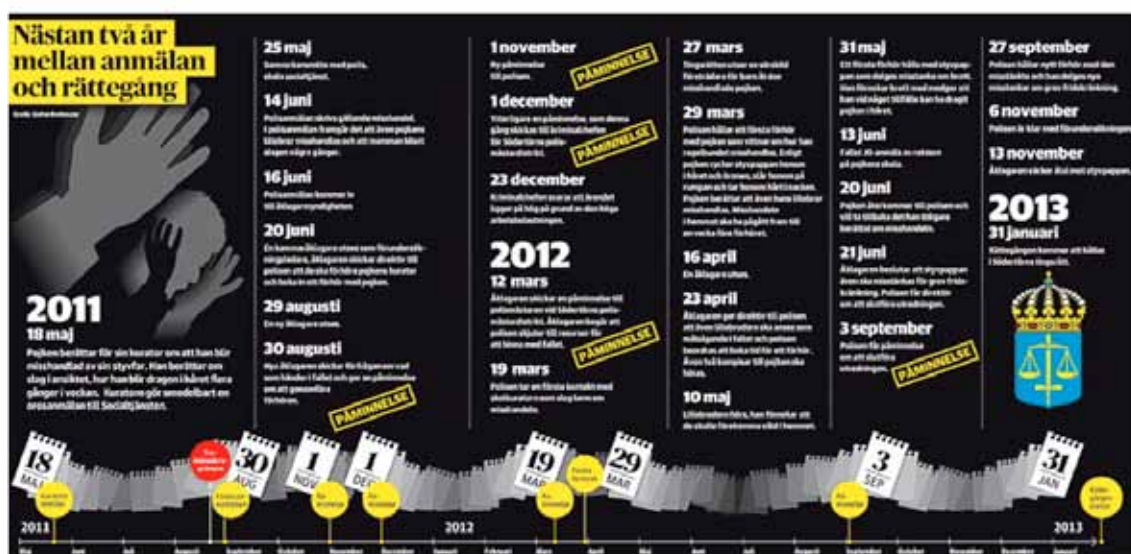
När polis och åklagare inte hinner utreda i tid ser situationen helt annorlunda ut.

När polisen lyckas prioritera att höra barn inom två veckor men inte kan höra misstänkta föräldrar i anslutning till det uppstår problem. Föräldrarna meddelas att barnet varit på förhör men inte varför. De får ofta rådet att inte prata med sitt barn. Socialtjänsten lyfter fram hur svårt deras arbete blir. De ska utreda barnets behov men kan inte tala öppet med föräldrarna. De är ofta upprörda och oroliga och man upplever att föräldrarna sluter sig och inte vill släppa in socialtjänsten.

Tim²⁵ har berättat i skolan att han blir slagen hemma. Han hämtas av särskild företrädare och hörs av polisen. Efteråt ringer polisen hem och berättar för föräldrarna att Tim varit på förhör. Även socialtjänsten pratar kort med föräldrarna och bokar in en tid senare i veckan. De uppmanar föräldrarna att inte pressa eller fråga Tim. Tim åker tillbaka till skolan och går hem som vanligt. Först efter två månader kallas föräldrarna till förhör.

På de Barnahus där väntetiderna är som längst kan man sällan sätta ut tider för barnförhör under samrådet. Det innebär att socialtjänsten måste inleda sin utredning, och prata med barnen och föräldrarna. De känner sig bakbundna genom att de inte upplever att de kan berätta om polisanmälan. De är också rädda att deras utredning ska sabotera förundersökningen. Ibland har de redan hunnit avsluta sin utredning när polisen kallar barnet till förhör. Då saknas ofta socialtjänsten i medhörning. På flera av de Barnahus som har långa handläggningstider hos polis och åklagare för personal fram sin oro över om de i själva verket förvärrar barnens situation. De har svårt att se att polisanmälan för något gott med sig eller är till barnens bästa.

När utredning och barnförhör dröjer så länge att socialtjänstens utredning avslutats måste polisen överväga att göra en ny anmälan till socialtjänsten. Informationen från ett barnförhör kan vara en grund för polisen att göra en anmälan till socialtjänsten så att de kan utreda barnets behov av stöd och skydd. Vårt intryck är att det sällan görs. Barnhusen bör ha rutiner för anmälan till socialtjänsten och informationsutbyte under hela tiden man har kontakt med barn och familj, inte enbart vid polisanmälan.

7. Ur Dagens Nyheter 7 januari 2013

Dagens Nyheter beskrev i en artikel i januari 2013 hur polis och åklagare i Södertörn handlagt ett ärende om misstänkt barnmisshandel. Det tog nästan två år mellan anmälan och rättegång:

SAMMANFATTNING OCH REKOMMENDATIONER

Nödvändig komponent när det gäller Mål och målgrupp är en målgrupp som i stort sett överensstämmer med de nationella kriterierna för Barnahus. Tjugo Barnahus (87 %) har det.

Vi ser en rad problem med den målgrupp som slagits fast i regeringens kriterier.

Genom att begränsa målgruppen till de ärenden där parallella utredningar inleds av sociala myndigheter respektive åklagare och polis utesluts de barn där socialtjänsten inte utreder. De får inte ta del av den barnanpassade miljön, det krisstöd och den samordning av insatser som Barnhuset erbjuder. Många gånger finns ändå behov av det.

Kvalitetspoäng ges om barn som vittne till våld och unga förövare ingår i målgruppen, om man tar emot barn utanför målgruppen på Barnahus och om polis och åklagare lever upp till kraven på skyndsam handläggning.

Trots att barn som bevittnat våld ska betraktas som brottsoffer har de i praktiken inte samma rättigheter och möjligheter som andra brottsoffer. Det faktum att de inte är målsägare gör att de sällan hörs av polisen och att deras möjligheter att få brottsskadeersättning försvåras. Samplanering mellan inblandade myndigheter sker ytterst sällan. Barn som bevittnat våld behöver uppmärksammas i betydligt större utsträckning. Genom att ge dem målsägarstatus skulle de få en självklar plats i Barnhusens verksamhet.

Vi föreslår att målgruppen för Barnahus utvidgas så att alla barn som ska höras av polis hörs på Barnahus. Samplanering av förhör, medicinsk undersökning, krisstöd och behandling bör göras på samråd även om skyddet är tillgodosett. Det finns också behov av ett system som garanterar att de barn som utsätts för kommersiell exploatering, sexuell eller annan, får komma till Barnahus och ta del av samordning, utbildade barnförhållningsledare och stöd och behandling.

Skyndsam utredning har en avgörande betydelse för barnet och är en nödvändighet för att samverka i Barnahus ska fungera. Men 60 % av verksamheterna har svårigheter att klara skyndsamhetskravet. På de Barnahus där man inte klarar att utreda skyndsamt bör man sätta in alla tillgängliga resurser för att åtgärda det.

3. Miljö

EN MILJÖ UTANFÖR POLISHUSET SKYDDAD FRÅN VUXNA MISSTÄNKTA FÖRÖVARE

På ett Barnahus ska miljön vara fysiskt och psykiskt trygg. Barnhuset ska vara byggt för att i största möjliga utsträckning undvika möten mellan offer och utpekad förövare. Ett polishus är inte en lämplig miljö för ett Barnahus, hela grundidén bygger på att barn ska bort från polishusen.

Femton av Barnhusen (65 %) har ingen verksamhet för vuxna förövare i lokalerna.²⁶

Sex verksamheter (26 %) tar emot vuxna förövare i lokalerna men ser till att de inte möter de barn som kommer dit. Misstänkta förövare finns i lokalerna för att de får olika stödinsatser eller för att de erbjuds en tid för att komma och titta på lokalerna där deras barn förhörts och få information. Det vanliga är då att de besöken schemaläggs när barn inte finns i lokalerna, att de har en annan ingång eller tas emot i en avskild del i lokalen. Det kan innebära mycket pussel och schemaläggning.

På Kriscentrum för barn i Malmö har vi noterat att åtskillnaden mellan barn och vuxna förövare är otillräcklig på grund av att verksamhet för våldsamma män har samma ingång och samma lokaler som verksamheten för barn. Inga försök görs att schemalägga deras besök på olika tider. I Trollhättan finns Barnahus i polishuset. Barnahus Trollhättan delar ingång med resten av polishuset och man ser in i det stora allmänna väntrummet från ingången. Där väntar vuxna som ska anmäla brott eller förhöras. Barncentrum Stockholm har en av tre lokaler i Solna polishus, men eftersom de övriga två tydligt åtskiljer barn och vuxna förövare och dessutom misstänkta förövare inte finns just i den delen av huset uppfyller Stockholm med tvekan detta kriterium.²⁷ Det innebär att två verksamheter (9 %) inte klarar den nödvändiga komponenten.

LOKALERNA MÖJLIGGÖR MEDHÖRNING AV BARNFÖRHÖREN

Ett av huvudsyftena med samverkan inom Barnahusverksamheten är att barnet inte ska behöva lämna sin berättelse vid flera tillfällen och till flera olika personer, eftersom det kan medföra sekundär traumatisering för barnet. Ett annat viktigt syfte är att polis och socialtjänst, med stöd av barn- och ungdomspsykiatri, omgående ska kunna göra en risk- och skyddsbedömning.

En effektiv lösning som tar hänsyn till barnets behov är så kallad medhörning. Medhörning innebär att yrkesföreträdare som behöver få ta del av barnets berättelse följer förhöret via monitor från ett angränsande rum (ett medhörningsrum). Detta arbetssätt ger också samtliga företrädare möjlighet att få kompletterande frågor ställda till barnet, vilket underlättar bedömningen av deras respektive insatser. Barnet behöver då inte berätta om händelserna för olika personer vid olika tillfällen.

Samtliga verksamheter har lokaler som möjliggör medhörning av förhören.

Förhørsrummen är oftast planerade och möblerade på samma sätt. Två fåtöljer i vinkel mot varandra, ofta en skinnfäll över armstödet på barnets plats. Diskreta kameror som möjliggör inspelning och medhörning. Få eller inga dekorationer och leksaker för att undvika att barnet distraheras under förhöret. Ofta draperier och gardiner från golv till tak, både för att förhindra insyn och för att ljudisolera och förbättra ljudinspelningen.

Förhöringsrum Västerås.

Medhörningsrum Västerås.

Medhörningsrummen är mer olika, de varierar vad gäller inredning och storlek. Men alla Barnahus har medhörningsrum, det är möjligt för flera yrkeskategorier att följa barnförhören i realtid och därmed att snabbt göra bedömningar och fatta beslut.

På några Barnahus har man flera medhörningsrum. I en av lokalerna i Barncentrum Stockholm har man en annorlunda modell för medhörningen. Där sitter åklagare och polis som regel i ett rum, och andra yrkeskategorier i ett annat. Man motiverar det med att polis och åklagare då kan diskutera utan att äventyra förundersökningssekretessen. En invändning kan vara att det innebär att samarbetet med de andra myndigheterna riskerar att minimeras.

SÄKERHET OCH TILLGÄNGLIGHET

Barnahuset måste vara fysiskt säkert och säkerheten ska vara anpassad för barn i alla åldrar. Barn ska alltid vara under uppsyn genom lokalernas utformning eller genom att personal och/eller medföljande trygghetsperson finns med. Barnahuset ska vara tillgängligt även för barn och vuxna med funktionsnedsättningar.

De flesta verksamheter håller mycket hög kvalitet vad gäller säkerhet och tillgänglighet. Det finns några undantag, till exempel lokaler som inte har handikapptalett eller där det finns trappor utan ramp eller hiss vilket förhindrar en rullstol att ta sig fram. Barnahus Uppsala och en av Barncentrum Stockholms lokaler har begränsad tillgänglighet men på bägge orterna planerar man att byta lokaler. På ett par Barnahus finns alternativa ingångar eller handikapptalett i en annan del av huset. På Barnahus Lund är det svårt för en person med rörelsehinder att ta sig till samtalsrummen på övervåningen, men de rymliga lokalerna gör det möjligt att välja samtalsrum på nedervåningen.

AVSKILDHET OCH LJUDISOLERING

För att verksamheten i ett Barnahus ska fungera är det viktigt att väntrum och utrymmen för konsultationer, diskussioner av fall och familjesamtal är avskilda och privata. Barnahusets verksamhet bör inte heller inte störas av grannar eller intilliggande verksamheter.

16 verksamheter (70 %) har väntrum och utrymmen för konsultationer, diskussioner av fall och familjesamtal som är avskilda och privata. Sju (30 %) har privata och avskilda utrymmen för några syften

men inte för alla. Det kan handla om att ljudisoleringen inte fungerar eller helt enkelt om att det är för få rum. Ingen verksamhet har så stora svårigheter att vi bedömer att sekretessen inte kan tillgodoses.

Många av Barnhusen beskriver att de inledningsvis haft problem med ljudisolering. Särskilt känsligt är förhörssrummen där ljud utifrån både riskerar att distrahera barnet och försämra kvaliteten på inspelningen. Genom tilläggsisolering och ombyggnationer har man ofta lyckats lösa svårigheterna, men inte alltid. Det finns Barnahus där den dåliga ljudisoleringen är ett reellt problem i vardagen. Personalen får undvika att prata i korridoren eller schemalägga olika aktiviteter så att de inte stör varandra.

På de Barnahus där man varken erbjuder krisstöd eller läkarundersökning är lokalerna ofta små. På flera ställen (till exempel Barnahus Södra Roslagen och Barnahus Nyköping) är väntrummet placerat direkt innanför ytterdörren så att man måste passera genom det när man kommer eller går. Det innebär att barn som sitter där är relativt utsatta och man får noga planera så att de professionella kommer en stund innan barnet.

Där man enbart erbjuder barnförhör så kommer oftast enbart ett barn eller en syskongrupp i taget till Barnhuset. Det är aldrig andra okända människor som väntar i väntrummet. Det innebär att små lokaler med mindre privata väntrum kan fungera. Erbjuder man även medicinsk undersökning och kris- eller behandlingsinsatser blir kraven på lokaler helt annorlunda. Detsamma gäller de barnahus som har flera förhörssrum.

På de mer utvecklade Barnhusen behövs flera väntrum, samtalsrum och läkarrum.

När det fattas avskilda och privata utrymmen krävs mycket planering och schemaläggning för att få vardagen att fungera. Särskilt känsligt kan det vara med barnen som kommer till förhör utan att föräldrarna känner till det, då är det inte godtagbart att de träffar på ett barn eller en vuxen som de

Väntrum Barnahus Lund.

känner privat. De barn som kommer tillbaka för krisstöd eller behandling är i en annan situation, de och deras föräldrar har själva valt att komma.

Flera av Barnhusen har lokaler som behöver utvidgas, delvis på grund av att verksamheten har växt.

Några av Barnhusen samsas med andra verksamheter i lokalerna. Det handlar ofta om stöd till våldsutsatta vuxna (mestadels kvinnor) och barn som bevittnat våld, eller barn som går i olika former av stödgrupper. Det är också relativt vanligt att man utnyttjar lokalerna till handledning av personal.

Ofta hålls barnförhör på morgonen. Barnförhör på eftermiddagen gör det svårt att hinna färdigt dagens arbete innan förskola och skola stänger och personal måste gå hem. De medföljande trygghetspersonerna behöver många gånger åka hem när arbetsdagen är slut. Det innebär att det går bra att utnyttja lokalerna till andra verksamheter på eftermiddagar och kvällar.

Under besöken på Barnhusen lyfter man fram både för- och nackdelar med att dela lokaler med andra. Tomma ödsliga lokaler med mycket ensamarbete är inte bra. När den fasta personalen enbart består av en person och verksamheten huvudsakligen av barnförhör och samrådsmöten blir det lätt tomt. Samlokalisering med andra socialtjänstverksamheter innebär samordningsvinster och ibland minskad sårbarhet för sjukskrivningar och semestrar. Det fyller också lokalerna med liv. Men de andra verksamheterna kan naturligtvis också störa.

Barnhusen finns i byggnader av alla sorter. Kriscentrum för barn i Malmö, Barnhus Trollhättan och Barncentrum Stockholm har lokaler i polishus. Barnhus Linköping ligger i ett gammalt dagis och Lunds Barnhus i ett gammalt barnhem. Barncentrum Stockholm och Barnhus Huddinge/Botkyrka har lokaler i bostadshus. Det vanligaste är att Barnhusen finns i flervåningshus med många andra hyresgäster, exempel på grannar är privata företag, socialtjänstverksamheter, läkarmottagning, tandläkarmottagning och SFI-undervisning.

Vi bedömer att kravet på avskildhet kan uppfyllas på olika sätt. Att Barnhuset ligger i ett eget hus med diskret och egen ingång har stora fördelar, men i byggnader med många olika verksamheter och mycket folk som rör sig kan besökare också vara anonyma. Ingen vet vilken verksamhet de ska besöka i huset.

BARNANPASSAD MILJÖ

Exteriören på de svenska Barnhusen är sällan anpassad efter barn. De amerikanska och isländska förebilderna är ofta placerade i fristående hus som ser ut som stora villor. Exteriören är anpassad för att se ut mer som ett hem än som en offentlig byggnad. Så är inte fallet i Sverige. De flesta Barnhus ligger i hus som påminner om offentliga byggnader eller stora kontorshus (se bild 3, 10-12). Några få är placerade i flerbostadshus eller i före detta daghem eller barnhem. Ingen byggnad är designad eller uppfört för att vara just ett Barnhus.

Inredningen i Barnhusen är anpassad efter barn, men hur mycket material och leksaker som finns varierar stort. På många håll är det lättare att associera möblerna och färgerna med offentlig miljö för vuxna (sjukhus, socialtjänst osv) än ett hem eller ett ställe som tar emot barn.

På många håll är miljön anpassad efter yngre barns behov, tonåringar kan känna sig mindre bekväma. Det speglar antagligen det faktum att det är mest yngre barn som kommer till Barnhus, på många orter utreds en stor del av brotten mot tonåringar utanför Barnhusen.

Barnahus Lund, i ett tidigare Barnhem.

Barnahus Trollhättan, i polishus.

Barnahus Gävle, i ett äldre bostadshus.

Det är väl värt att fundera över vad det innebär för barnen om miljön är en vuxenmiljö eller om den är tydligt till för barn. Tanken med en barnanpassad miljö är att barn ska känna sig trygga och välkomna. Inte att de är tillfälliga gäster i de vuxnas rättsprocess.

AVSTÅND OCH RESOR

Barnahus ligger med ett par undantag mycket centralt i huvudorten i upptagningsområdet. Det innebär inte att det är nära för alla. Barn, föräldrar och socialtjänst i de kommuner som ligger längst bort kan ha långa avstånd. Särskilt tydligt blir det i Barnahus med stora geografiska upptagningsområden som till exempel Barnahus Värmland (Karlstad) och Barnahus Dalarna (Borlänge). Några Barnahus ligger i glesbygd med stora geografiska avstånd. Det innebär långa resor till kommunen längst bort. Men det är värt att notera att avstånden är långa oavsett om det finns ett Barnahus i glesbygdensområden. Man måste ta sig till den centralort där polis, åklagare och sjukhus finns.

Konferenstelefon är en lösning för att ordna samråd med socialtjänst som befinner sig långt borta från Barnahuset, att åka flera timmar för att medverka i ett samråd på kanske 20 min är inte väl använd tid. Det man missar är den personliga kontakten mellan tjänstemännen. Under våra besök betonas att det är lättare att samverka när man känner till varandra, men när man väl träffats några gånger kan telefontekniken vara ett bra alternativ. På några ställen ligger även åklagarkammaren på ett visst avstånd. I Barnahus Trollhättan finns åklagarna i Uddevalla, där deltar åklagare ibland i telefon. På

Barnahus Södra Roslagen finns åklagarna i Sollentuna. Där reser socialtjänst, poliser och samordnare till Barnahus Sollentuna för samråd, så att åklagare och hälso- och sjukvård kan delta.

Under våra besök på Barnahus lyfter personalen fram att det är värt att resa in till Barnahuset. I glesbygdsområden och på små orter där alla känner alla upplevs det som mer anonymt att ta sig in till centralorten. Det motverkar ryktesspridning. Där finns också mer sakkunskap än lokalt. Barnet kommer på förhör och medicinsk undersökning några få gånger, då är inte heller resan så belastande. När det gäller krisstöd och behandling kan däremot barn och föräldrar komma många gånger, och det kan finnas orsak att se över om det är möjligt att få det närmare hemmet.

Det är värt att betona att Barnahusets idé inte hindrar att de vuxna/professionella flyttar sig till en plats närmare barnet, men motivet ska vara att det är till barnets bästa, inte att det blir lättare eller mer praktiskt för de professionella. Bärbar inspelningsutrustning kan övervägas om det finns tillräckligt bra lokaler att höra barnet i lokalt. Om det är långt för barn och familj att ta sig till behandling finns möjligheten att erbjuda stöd närmare barnet.

SAMMANFATTNING OCH REKOMMENDATIONER

Nödvändig komponent när det gäller Miljö är att Barnahuset är byggt för att i största möjliga utsträckning undvika möten mellan offer och utpekad förövare. Tjugoen av Barnahusen (91 %) klarar det. Lokalerna måste också möjliggöra medhörning vid förhör av barn, något som samtliga Barnahus klarar.

Kvalitetspoäng ges för en rad komponenter som handlar om möjlighet till medhörning, säkerhet och tillgänglighet, avskildhet och ljudisolering, barnanpassning samt avstånd och resor.

Miljön inne i Barnahusen håller oftast en mycket hög kvalitet, med genomtänkt planering och tydlig barnanpassning. De brister som finns gäller främst ljudisolering och avskildhet. Ljudisoleringen är definitivt en viktig faktor att tänka på när man planerar nya lokaler. Några av Barnahusen har också miljöer som är mer anpassade för yngre barn än för tonåringar.

Den yttre miljön har större brister, Barnahusen är ofta inrymda i stora kontorshus eller stora offentliga byggnader. Ingen lokal är byggd för att vara Barnahus.

Barnahus ligger med ett par undantag mycket centralt i huvudorten i upptagningsområdet. Barn, föräldrar och socialtjänst i de kommuner som ligger långt bort kan ändå ha långa resor, vilket kan kräva anpassningar av verksamheten.

4. Samplanering

SAMPLANERING OCH SAMRÅD

Navet i Barnhusverksamheten är den samplanering och koordinering som sker mellan myndigheterna. Mycket av den samplaneringen sker på ett så kallat samrådsmöte. Men termen samrådsmöten används för olika typer av möten med olika syften och behöver därför definieras. Vi uppfattar att termen används för minst tre olika former av möten.

PLANERINGSSAMRÅD

Planeringssamråd är ett möte som hålls för att samplanera och koordinera insatser. Det innebär att de som deltar behöver veta vilket barn som mötet handlar om. När mötet avslutas vet alla vem som gör vad, när. Det innebär till exempel att man bokar tid för barnförhör när alla inblandade kan medverka i medhörning, att hämtning av barnet planeras och att tid avsätts för risk och skyddsbedömning samt krisstöd.

Planeringssamrådet innebär också att myndigheterna utbyter den information som krävs för att planera och individualisera det som ska ske. Har barnet särskilda behov? Vem är vårdnadshavare? Har barnet sökt sjukvård för skador? Finns tidigare anmälningar? Är barnet aktuellt inom BUP och inom socialtjänsten?

Samordning och koordinering av insatser sker även vid eftermöte direkt efter barnförhör. Då samplanerar de som varit med vid medhörning om hur det fortsatta arbetet ska koordineras. Planeringssamråd hålls oftast i den inledande utredningen men kan också ske vid fler tillfällen för att koordinera det som de olika myndigheterna gör. I den fortsatta texten är det planeringssamråd vi avser om vi inte skriver annat.

På några Barnahus har man särskilda behandlingssamråd där socialtjänst och BUP samordnar sina insatser utan att rättsväsendet är med.

KONSULTATIVA SAMRÅD

Konsultativa samråd (eller konsultationer) innebär att man diskuterar ett ärende anonymt. En av deltagarna beskriver ett ärende utan att tala om barnets namn och de andra deltagarna använder sina kunskaper för att ge synpunkter och råd på handläggningen. Typexemplet är att socialtjänsten beskriver ett ärende för att få synpunkter på om det ska polisanmälas eller inte. På en del av Barnahusorten utgör konsultativa samråd en majoritet av samrådsmötena.

Många gånger inleder man med att dra ärendet anonymt för att under sittande möte bestämma sig för att polisanmäla och släppa på sekretessen. Andra gånger går man tillbaka till sin arbetsplats och skickar in en polisanmälan senare. Bägge dessa metoder begränsar möjligheten att koordinera och samplanera.

Det är vanligt att Barnahuset beskriver en utveckling från att ha haft en stor andel konsultativa samråd när de startat, till att få en allt större andel planeringssamråd. De konsultativa samråden är en väg att få gemensamma referensramar och en större förståelse för varandras arbete och synsätt.

På några Barnahus har man beslutat att samråden alltid är anonyma för hälso- och sjukvården. Det innebär att polis, åklagare och socialtjänst samplanerar och koordinerar sina insatser medan BUP och

barnläkare lyssnar och fungerar som konsulter angående barn i allmänhet. De vet inte vilket barn som berörs av samrådet och kan inte bidra med information om det enskilda barnet.

I praktiken bör det vara ytterst få ärenden där socialtjänst eller hälso- och sjukvård behöver polis eller åklagares synpunkter på om man ska polisanmäla eller inte. Bedömningen och beslutet är alltid anmälarens och det polisiära perspektivet handlar ju snarast om det som avses är brottsligt eller inte och om det kan vara preskriberat. Vålds- och sexualbrott ska polisanmälas i de allra flesta fall. I de undantagsfall när det inte är till barnets bästa att polisanmäla kan en erfaren socialsekreterare eller BUP ha mer att tillföra bedömningen.

Däremot kan det vara bra att få synpunkter på hur handläggningen i samband med polisanmälan ska skötas – speciellt om man är ovan vid att arbeta med våldsärenden. Vad säger man till barnet? När informerar man föräldrarna? Vilken information behöver finnas med i polisanmälan?

Konsultativa samråd med frågeställningen polisanmälan eller inte riskerar att fördröja handläggningen. Polisanmälan görs under eller efter samråd istället för när misstanke om brott uppstår. För ett barn som berättat i skolan om att det blir slaget hemma innebär några veckors extra väntan en onödig belastning. Det innebär också att brottet blir svårare att utreda och i förlängningen att chansen att klara upp brottet minskar.

På flera Barnahus är åklagarna tydliga med att de inte vill vara med på konsultativa samråd. De vill inte ha för mycket förhandsinformation om det misstänkta brottet eller om familjen, och anser att alla misstänkta brott ska anmälas.

Konsultationer till samverkanspartners, skolor och förskolor sker inte enbart i form av konsultativa samråd. Samordnare har ofta mycket konsultationer via telefon. I Malmö har polisen en särskild telefonlinje där man kan få råd om polisanmälan vid misstanke om brott mot barn.

Konsultativa samråd och konsultationer är viktiga för att sprida kunskap och kan vara mycket meningsfulla, men det handlar inte så mycket om samplanering. Därför redovisar vi dem under det avsnitt som handlar om Barnahus som kompetenscentrum.

UPPFÖLJANDE SAMRÅD

Uppföljande samråd har inte som främsta syfte att samplanera utan att lära sig av ett avslutat ärende. Oftast sker uppföljande samråd när man upplever att något gått fel eller missats.

Resultat samplanering

Vi har bedömt att elva av verksamheterna (48 %) har tydliga och konsekventa rutiner för att aktualisera barn på Barnahus. Det innebär att man tydligt kan redogöra för hur barn aktualiseras via socialtjänst och via polis, även när det gäller akuta ärenden och anmälningar under helg och kontorstid.

Nio (39 %) har tydliga rutiner, men de följs inte alltid eller de gäller inte alla barn. Det kan till exempel handla om att akuta ärenden faller utanför rutinerna, eller att rutinerna nyligen införts och ännu inte fungerar fullt ut eller i alla kommunerna i upptagningsområdet.

Tre av verksamheterna kan inte redogöra för tydliga rutiner, det varierar från fall till fall hur ärendena kommer till Barnahus.

Ett gott exempel är Kriscentrum i Malmö som lagt ned mycket möda på att skapa nya rutiner som gör att de snabbt får kännedom om brott mot barn och kan börja utreda. För några år sedan hade Malmö de längsta handläggningstiderna i landet. Idag är de på väg att vända. 2012 klarade Malmö 73 % av ärendena i tid – en bra bit bättre än riksgenomsnittet på 64 %.

Ett viktigt steg är att de gått från fyra barnutredare 2010 till tretton hösten 2012. Ett annat viktigt steg är att snabba på vägen fram till polisanmälan.

2010 gjorde polisen en genomgång av barnärendena och såg att det i normalfallet tog två till tre veckor från det att ett barn berättade om misshandel (till exempel i skolan) tills det kom fram till åklagaren. I mer än hälften av fallen hade skolan eller socialtjänsten underrättat föräldrarna om polisanmälan. Man klarade enbart upp 3 % av inkomna ärenden.

2011 inledde man en utbildningssatsning mot skola och socialtjänst om hur man bör agera när man misstänker brott mot barn. Nu tar det två-fyra dagar innan ett ärende kommer till åklagare. Sedan 2010 har polisanmälningarna om brott mot barn ökat kraftigt. Man får in tre-fyra ärenden per dag och alla går till samrådsmöte. Socialtjänst, polis och åklagare är med på samrådsmötena och skolan/förskolan deltar del av mötet per telefon så att förhör kan planeras in när barnet är på plats och en trygg person därifrån kan följa med. Samrådsmöte hålls varje dag och tid för barnförhör sätts alltid ut under mötet.

På flera Barnahus har vi noterat att rutinerna försenar utredningarna. Exempel på det är att socialtjänsten drar alla ärenden anonymt innan de polisanmäler, eller att man gör polisanmälan först vid samråd. Handläggningstiden räknas från det att polisanmälan kommer in, men det kan då ha gått flera veckor från det att ett barn berättat om brott tills det att polisanmälan görs. Det kan också handla om interna rutiner hos polis och åklagare där det tar tid innan en åklagare får ärendet.

På flera Barnahus har åklagarna barnveckor och ansvarar för alla nya Barnahusärenden under en vecka. De är då befriade från förhandlingar och kan närvara vid alla samråd och barnförhör.

Arton av verksamheterna (78 %) har mer eller mindre tydliga riktlinjer eller överenskommelser för hur samråd går till och vilka ärenden som tas upp på samråd. Tjugo verksamheter (87 %) har en fast samrådstid.

Barnahus Nacka håller inga samrådsmöten. De enskilda handläggarna hos polis och socialtjänst samplanerar per telefon. Hälso- och sjukvården finns inte med i samverkan. Även på Barncentrum i Stockholm sker samråd oftast per telefon. På Barnahus Gotland hålls regelbundna möten som kallas för samråd, men det är inte de utredare som håller i ärendena som deltar utan chefer.

Elva av Barnahusen (47 %) håller samråd som rutin i de flesta polisanmälda ärenden. Variationen är stor. Fem av Barnahusen (22 %) håller samråd i en mycket liten andel av ärendena. På några platser är det konsultationer (konsultativa samråd) som står i fokus. Det gäller ofta frågeställningen om socialtjänsten ska polisanmäla eller inte.

En effektiv samplanering kräver att en person är utsedd för att koordinera samrådet och att informera medlemmar i teamet om vilka ärenden som kommer att tas upp. Regeln är att samordnaren (eller samordnarna) kallar till samråd och också är ordförande under mötet.

På Gotland har man ingen samordnare och det är cheferna från socialtjänst, polis och BUP som varje vecka har ett möte med åklagare och barnläkare (ibland är utredare från socialtjänst med i akuta ärenden, men aldrig polisens utredare).

Det är ovanligt att planeringssamråd hålls under flera tillfällen för samma barn. Ett möte inför eller efter polisanmälan för att koordinera de första insatserna är huvudregeln. Fortsatt samverkan sker på handläggarnivå. Ovanligt krångliga ärenden eller ärenden som gått fel kan leda till ytterligare samråd för att reda upp svårigheter. Men många av Barnahuset håller aldrig uppföljande samråd eller flera samråd.

Barnhus Trollhättan är ett undantag. På samrådsmötena där följer man som regel upp alla pågående ärenden och utvecklingen i dem.

På femton Barnahuset (65 %) deltar representanter från polis, åklagare, socialtjänst, somatisk hälsovård, psykisk hälsovård och samordnare från Barnahuset som regel i samråd. På tre Barnahuset (13 %) deltar åtminstone polis, åklagare, socialtjänst och personal från Barnahuset. De andra myndigheterna deltar i mån av tid eller när det är nödvändigt. På fem Barnahuset (22 %) saknas representanter från flera myndigheter eller samråd hålls inte alls.

Nio verksamheter (39 %) behandlar alltid alla de fyra huvudsakliga områdena på Barnahuset under samrådet: brottsutredningen, barnets skydd, kris och behandlingsinsatser samt medicinsk undersökning. Ytterligare fyra verksamheter (17 %) behandlar alltid brottsutredningen, barnets skydd och kris- och behandlingsinsatser på samråden. På övriga tio verksamheter (44 %) begränsas samråden till frågor om brottsutredning och barns skydd.

På sex Barnahuset (26 %) bedömer vi att teamet har en mycket god sammanhållning. Medlemmarna kan tydligt definiera hur en utredning går till. Rollerna förefaller tydligt definierade och medlemmarna i teamet uppger att det leder till att utredningar och interventioner fungerar smidigt. På tretton Barnahuset (56 %) bedömer vi att delar av teamet har god sammanhållning, medan andra delar inte är så nära involverade i utredning eller interventioner. Rollerna är oftast tydliga, men vissa medlemmar i teamet dominerar arbetet.

På fyra Barnahuset (17 %) förefaller inte teamet som helhet ha en god sammanhållning. Medlemmarna kanske möts för första gången under granskningen. Några medlemmar definierar utredningsprocessen medan andra ser på eller följer efter. Ibland finns öppna konflikter och öppen misstro mellan myndigheterna.

På flera orter där BUP och barnmedicin medverkar på samråd har man bestämt att de enbart ska vara konsulter. Det innebär att åklagare, polis och socialtjänst vet vilket barn samrådet handlar om, men inte de andra deltagarna. De kan därför enbart vara allmänt rådgivande med underlag från vad de andra säger.

På de Barnahuset där man valt en annan lösning kan även BUP och barnmedicin förbereda ärendet genom att på begäran av socialtjänst eller polis hämta in aktuella journaler. De vet då om barnet har en aktuell kontakt på BUP och tidigare vårdkontakter kan ge viktig information om allvaret i ärendet (till exempel om ett barn många gånger sökt vård på grund av skador som kan vara en följd av misshandel eller om ett barn har funktionsnedsättningar eller psykiska besvär som kräver anpassning under utredningen).

När BUP enbart fungerar som konsulter vid samråd finns det ofta ett missnöje hos de andra deltagarna. Även om man ibland uppskattar de kunskaper och synpunkter som BUP kommer med blir deras roll oklar och perifer. Socialtjänsten vill ha konkret hjälp med krisstöd och behandling för barnet och familjen. Polisen efterfrågar stöd inför och under förhör med små barn och barn med särskilda behov. De vill helt enkelt ha någon som träffar barnen och erbjuder konkreta arbetsinsatser, inte någon som enbart har synpunkter på vad de andra ska göra. När BUP inte lever upp till de förväntningarna finns det ofta tydliga konflikter och ömsesidig misstro i teamet.

SAMMANFATTNING OCH REKOMMENDATIONER

Nödvändiga komponenter när det gäller samplanering är att riktlinjer eller överenskommelser innefattar kriterier och rutiner för samråd, att ett fast möte med syfte att samråda hålls regelbundet och att åtminstone delar av teamet har en god sammanhållning. Arton av verksamheterna (78 %) klarar alla nödvändiga komponenter.

Vår rekommendation är att planeringssamråd ska hållas som rutin i alla polisanmälda ärenden. Konsultativa samråd har en viktig funktion, men riskerar att också att försena utredningsinsatser. Polisanmälan bör ske omedelbart vid misstanke om brott mot barn. Flera Barnahus behöver arbeta för att öka sammanhållningen och förbättra samarbetet mellan de olika myndigheterna.

Betygsatta komponenter handlar om i hur stor del av de polisanmälda fallen samråd hålls, om någon är utsedd att koordinera samråden och om man håller flera uppföljande samråd. Betygsatta komponenter handlar också om olika myndigheters eller funktioners närvaro på samråd och om samråden förutom brottsutredning och skydd också berör krisinsatser, behandling och medicinsk undersökning.

Nästan hälften av Barnahuset (44 %) använder samråden enbart till att planera det första barnförhöret och barnets behov av skydd i samband med det. På många Barnahus saknas också barnläkare och/eller representanter för barn- och ungdomspsykiatri på samråden. Barnets fysiska och psykiska hälsa är då inte alls i fokus, i skarp kontrast mot Barnahusens grundidé. Här finns stora behov av utveckling av verksamheten. Hälso- och sjukvården behöver utveckla sin medverkan i samverkan på Barnahus på många håll. Målet måste vara att de medverkar i samråd i identifierade ärenden och att de också erbjuder konkreta arbetsinsatser (bedömningar, krisinsatser och hälsoundersökningar).

5. Hämtning och lämning av barn

HÄMTNING AV BARN

När en vårdnadshavare är misstänkt för brott eller om det kan befaras att en vårdnadshavare på grund av sitt förhållande till den som kan misstänkas för brottet inte kommer att ta till vara barnets rätt i brottsutredningen utser tingsrätten en särskild företrädare.²⁸ Det är oftast en jurist. Den särskilda företrädaren övertar vårdnadshavarens beslutanderätt vad gäller förhör och rättsmedicinsk undersökning och har bland annat befogenhet att hämta barnet till förhör utan att vårdnadshavarna underkäntas innan.

Vi bedömer att elva Barnahus (48 %) har tydliga och konsekventa rutiner för att hämta barn och för hur samverkan går till i samband med hämtning. Sju Barnahus (30 %) har tydliga rutiner men brister ibland när det gäller att följa dem. Fem Barnahus (22 %) har inte kunnat redogöra för tydliga rutiner.

Tydliga rutiner betyder inte att det alltid går till exakt lika. Anpassningar efter barnets ålder och behov måste ske. En fyraåring har till exempel andra behov av information än vad en sjuåring har.

Men rutinerna – speciellt vad gäller hämtning – ser väldigt olika ut på de olika Barnahusen. På flera Barnahus är det alltid socialtjänsten som hämtar barnet på förskola eller skola (formellt på uppdrag av den särskilde företrädaren). Den särskilde företrädaren möter upp på Barnahuset. Ibland har han/hon ett kort möte med barnet innan förhöret, ibland saknas rutiner för det. Det händer att den särskilda företrädaren varken hälsar på eller pratar med barnet.

På andra Barnahus är det en självklarhet att den särskilda företrädaren hämtar barnet. Det innebär att de har tid tillsammans innan förhöret. Barnet kan få information och den särskilde företrädaren har möjlighet att göra en bedömning av om det är lämpligt att höra eller läkarundersöka barnet.

Oavsett om det är socialtjänsten eller den särskilda företrädaren som hämtar barnet så ska det finnas med en trygghetsperson som barnet känner. När man förbereder hämtningen innefattar det att få med en vuxen som barnet känner och litar på. Det kan till exempel vara en lärare, en förskollärare, en kurator eller en fritidspedagog.

Det är värt att notera att trygghetspersonen inte har någon skyldighet att ställa upp och följa med till Barnahuset men att de ändå gör det för barnets skull. Det innebär förvånansvärt sällan något problem. Trygghetspersonen väntar när barnet förhörs och kan också följa barnet tillbaka till skolan igen.

Under våra besök på Barnahus kommer det mycket frågor och kritik angående den särskilde företrädarens roll. De väldigt varierande rutinerna får personalen att undra vad som egentligen gäller. På fler Barnahus finns kritik kring hur de särskilda företrädarna fungerar. Man upplever att de är passiva och inte tar sitt uppdrag på allvar, och inte har vana vid att samtala med eller umgås med barn. På några Barnahus ger man exempel på att särskilda företrädare ingripit och stoppat förhör eller läkarundersökning för att det inte är till barnets bästa, men det hör till undantagsfallen.

Det finns ibland en oro hos socialtjänsten över att de tar på sig ett stort ansvar när de hämtar barn. Vilka försäkringar gäller? Vad skulle det innebära om de råkade ut för en olycka på vägen?

På flera Barnahus har man arbetat väldigt aktivt för att förbättra rutinerna kring hämtning och särskild företrädare. Det innebär att man bjudit in till möten med de särskilda företrädarna för att informera om rutiner, vad man förväntar sig av dem och svarat på deras frågor om verksamheten. Det kan också innebära att man tagit fram skriftlig information till skola/förskola och föräldrar om vad lagen säger, och särskilda blanketter där den särskilda företrädaren kan ge formellt godkännande till att socialtjänsten hämtar barnet.

De flesta Barnahus har bjudit in till möten för rektorer och förskolechefer där man informerar om Barnahus och vad som gäller om man behöver anmäla misstänkta brott mot barn eller om ett barn ska hämtas till förhör av särskild företrädare. Det gör att skolor och förskolor är förberedda när det väl händer.

Rutinerna vad gäller *information till barnet* när de är på själva Barnahuset är påfallande lika över landet. Den polis som ska höra barnet möter vid dörren och visar runt. Barnet informeras om medhörning och har möjlighet att träffa de personer som sitter i medhörningsrummet om de vill. En del barn provar kameran och tittar in i medhörningsrummet.

Samtidigt finns en svårighet i att polisen inte vill informera barnet om polisanmälan och brottsmisstänke. Det finns en rädsla för att det ska ses som en faktor som minskar vikten av det barnet sedan berättar i förhöret. Man tänker att barnet kan påverkas till att lämna en falsk berättelse om man till exempel nämner att man träffas för att en lärare anmält att barnet berättat i skolan att har det blivit slaget. Här finns en tydlig skillnad jämfört med vuxna målsägare som informeras om varför förhöret hålls. Man informerar noga om hur Barnahuset fungerar och vilka barnet ska träffa där, men inte om anledningen till att barnet kommer.

Ofta finns en tydlig struktur för hur medhörning går till, där polisen tar en kort paus för de andra ska kunna ge förslag på kompletterande frågor. Ibland fungerar åklagaren som en ordförande i medhörningsrummet och hjälper till att sälla bland frågorna.

STÖD TILL MEDFÖLJANDE VUXNA

Nitton av verksamheterna (84 %) har personal tillgänglig som har till uppgift att ge vårdnadshavare eller medföljande stöd och information när de väntar på att barnet förhörs på Barnahuset. Men på nio verksamheter är bemanningen så låg att bara en del av de medföljande kan erbjudas stöd. Fyra verksamheter (17 %) erbjuder inte stöd till medföljande.

Stöd erbjuds såväl till föräldrar som till medföljande trygghetspersoner när barn hämtats utan föräldrar. Det innebär att personal finns på plats för att samtala och svara på frågor när barnet är på förhör. De Barnahus som erbjuder det stödet ser det som ett viktigt tillfälle att få kontakt och erbjuda fortsatt krisstöd för föräldrar och barn.

Men även trygghetspersonerna kan ha behov av stöd. De ska tillbaka till sin arbetsplats och möta föräldrarna till det barn som förhörts. Kommer de att vara arga? Vem kan de hänvisa frågor till? Vad ska de säga till andra barn och föräldrar om var de varit? Vad kommer att hända med barn och familj framöver?

INFORMATION EFTER FÖRHÖR OCH LÄMNING AV BARN

Efter barnförhör och eventuell medicinsk undersökning ska barnet lämna Barnhuset. I undantagsfall placeras barn utanför hemmet. Men det vanligaste är att barnet ska hem till en av eller bägge föräldrarna, trots att de kan vara misstänkta för brott. Det är då av största vikt att det sker så att barnet är så tryggt som möjligt och att barn och föräldrar är informerade om den fortsatta planeringen.

Vi bedömer att åtta verksamheter (35 %) har tydliga och konsekventa rutiner för återlämning av barnet och hur samverkan mellan myndigheterna går till efter förhöret. Tolv verksamheter (52 %) har tydliga rutiner som inte alltid följs. Tre verksamheter kan inte redogöra för några tydliga rutiner.

Några Barnahus har en tydlig struktur med ett eftermöte där åklagaren ger besked om den fortsatta gången i ärendet och arbetsuppgifter vad gäller att informera föräldrar och barn fördelas. På några Barnahus tolkar åklagaren förundersökningssekretessen som att de inte kan meddela socialtjänsten om nästa steg – något som kraftigt försvårar möjligheten att göra en skyddsbedömning.

De största bristerna ser vi vad gäller återlämning av barnet. På några Barnahus finns tydliga rutiner som säger att barnet aldrig får möta en misstänkt förälder ensam efter ett förhör. Socialtjänst finns alltid med och har ett möte med föräldrarna innan de träffar barnet igen. På några Barnahus har man också familjebehandlare som kan sättas in i familjen direkt och gå hem till dem samma dag. De kan också finnas till hands under helger och kvällar.

På andra Barnahus är rutinen att barn åker tillbaka till skola eller förskola efter förhör och sedan hämtas eller går hem som vanligt. Socialtjänsten försöker prata med föräldrarna på telefon innan de möter sitt barn, men det är inte säkert att det lyckas. På flera Barnahus säger personalen att det händer att barnen möter sina föräldrar själva efter ett förhör. Föräldrarna har fått besked av polisen att deras barn har förhörts. Det anser vi inte vara acceptabelt. När det är så är polisen ofta oroade över hur det går för barnet hemma. På ett Barnahus fick vi veta att polisen blivit så oroade över en förälders reaktion när de ringde upp och meddelade att de förhört barnet att de genast larmade socialtjänsten. Trots det tog det två dagar innan socialtjänsten kontaktade familjen.

Även rutinerna för vem som informerar barnet efter förhöret brister ibland. Det innebär att flera personer kan informera barnet eller att ingen alls gör det. Ett gott exempel är Sundsvall där man har en särskild blankett för eftermötet där man noterar vem som har ansvar för att informera barnet.

Det är värt att notera att de är svårt att ha bra rutiner för återlämning av barnet när handläggningstiderna är för långa. En skyndsam handläggning och förhör av barn och misstänkt samma dag (när de bor ihop) är en förutsättning för att det ska fungera bra.

RUTINER FÖR SAMVERKAN OCH UTBYTE AV INFORMATION I DEN FORTSATTA UTREDNINGEN

Tydliga rutiner för informationsutbyte och samverkan behövs också efter det första förhöret. Hur handskas man med ny information som kommer fram vid polisförhör, läkarundersökning eller krisstöd/behandling? Får samverkanspartners information om beslut i åtalsfrågan? Får samverkanspartners information om socialtjänstens insatser?

Vi bedömer att fem Barnahus (22 %) har tydliga och konsekventa rutiner, fjorton (61 %) har tydliga rutiner som inte alltid följs. Fyra (17 %) kan inte redogöra för tydliga rutiner.

På de flesta Barnahus finns rutiner för fortsatt informationsutbyte, och en av samordnarens uppgifter är att göra dem kända och få alla tjänstemän att följa dem. Att polisen ska anmäla till socialtjänsten att man får in en polisanmälan om brott mot barn verkar ha satt sig som en självklar rutin på de flesta håll, men att anmälningsplikten också gäller när det kommer in ny information under utredningens gång är inte lika välkänt.

Det finns också på många håll bristande kunskap om hur anmälningsplikten ser ut. Ett exempel på en polis som hävdade att anmälningsplikten enbart gäller när föräldrar är misstänkta. Polisen hade inte förstått att misstanke om att barn far illa ska anmälas oavsett brottsmisstanke eller vem misstänkt gärningsperson är.

När handläggningstiden hos polis och åklagare är alltför lång finns många exempel på att socialtjänsten avslutat sin utredning och när polisen väl förhör barnet är det oklart hur man gör om barnet berättar om våld under förhöret. Återkopplas den nya informationen i så fall till socialtjänsten?

Vem anmäler till socialtjänsten om en förälder erkänner brott? Om man hittar skador vid rättsmedicinsk undersökning? Om en misstänkt förälder släpps?

Vem ser till att behandlingspersonal får veta om åtal väcks/förundersökning läggs ned så att de kan erbjuda stöd?

Sekretess nämns ibland som ett skäl till att inte ge information till andra myndigheter. Ibland är sekretessen ett hinder – men det man ofta glömmer bort är att det går att fråga föräldrar och barn om man får lämna information vidare, till exempel för att de ska erbjudas stöd. Information kan alltid ges med samtycke.

SAMMANFATTNING OCH REKOMMENDATIONER

De nödvändiga komponenterna vad gäller hämtning och lämning av barn handlar om att det finns tydliga rutiner för att informera, hämta och lämna barn. Det måste också finnas tydliga rutiner för utbyte av information under den fortsatta handläggningen. Vi har satt ribban relativt lågt genom att godkänna de Barnahus som har tydliga rutiner även om det finns brister i hur rutinerna följs. Detta eftersom Barnahuset har begränsade möjligheter att styra över hur de samverkande myndigheterna följer Barnahusets rekommendationer. Ändå är det enbart sexton Barnahus (70 %) som klarar alla de nödvändiga komponenterna. Av dessa är det enbart fem Barnahus (22 %) som vi bedömer har tydliga rutiner på alla områden och också följer dem i stor utsträckning.

Vi ser det som mycket angeläget att alla Barnahus fastställer vilka rutiner för hämtning och lämning som ska gälla i upptagningsområdet och arbetar aktivt för att de ska implementeras.

En invändning skulle kunna vara att det inte är Barnahusets uppgift att utforma rutiner för de andra myndigheternas arbete. Vi hävdar att det är det, eftersom det handlar just om samplanering när barn misstänks vara utsatta för brott. Lagen säger att det är socialtjänsten som ska vara den huvudansvarige. Socialnämnden ska i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa

samverka med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs. Nämnden ska aktivt verka för att samverkan kommer till stånd.²⁹

Under våra besök på Barnahus har det varit mycket tydligt att behovet är stort av sådana rutiner är för att barn inte ska fara illa och riskera att ytterligare traumatiseras under utredningarna.

Betygsatt komponent handlar om att det finns personal som erbjuder vuxna medföljande stöd under den tid barnet förhörs eller undersöks på Barnhuset. Det är en viktig funktion och vi anser att det bör finnas tillräckliga resurser för att det stödet ska kunna erbjudas på alla Barnahus och till alla medföljande.

6. Barnförhör

BARNFÖRHÖR AV UTBILDADE FÖRHÖRSLEDARE I BARNVÄNLIG MILJÖ

Polisen erbjuder utbildning i tre steg vad gäller utredare av brott mot barn. Det första steget handlar om förhörsmetodik, det andra rör barnförhöret och det tredje är en påfyllnadsutbildning. På sju av Barnhusen (30 %) håller enbart barnförhørsledare som gått eller går motsvarande steg två på barnförhørsutbildningen barnförhör. Några av Barnhusen har mycket erfarna barnförhørsledare – alla har gått steg tre.

Nio av Barnhusen (39 %) har vissa brister vad gäller utbildning, men försöker kompensera det genom att låta de mer oerfarna hålla enklare förhör. Sju verksamheter (30 %) följer inte alls riktlinjerna vad gäller utbildning. De har inte lyckats rekrytera barnförhørsledare och många barnförhör hålls av personal helt utan utbildning i att hålla barnförhör.

Barnförhör i upptagningsområdet ska som regel genomföras på Barnhuset. På många orter är det svårt att få entydiga svar på om alla barn hörs på Barnhuset eller inte. Gränsdragningar inom polisorganisationen påverkar var brotten utreds och var barnen hörs. Länskriminalpolisen eller närpolisen kan utreda en del av brotten. Barn över femton år kan utredas av polisens ungdomsgrupper eller områdespoliser. Gränsdragningar vad gäller vilka brott som tillhör målgruppen varierar. Dessutom tillkommer den vaga målbeskrivningen i regeringens kriterier ”när man inlett parallella utredningar”.

Vi har ändå bett verksamheterna att uppskatta hur stor andel av barnen i målgruppen som hörs i Barnhusets lokaler. Sjutton verksamheter (74 %) uppskattar att de hör över 80 % av barnen i Barnahus. Fem (22 %) verksamheter hör över hälften av barnen på Barnahus och en verksamhet (4 %) hör under hälften av barnen på Barnahus.

Barnförhör som är anpassade efter barnets utvecklingsnivå

För att barnförhöret ska kunna anpassas efter barnets utvecklingsnivå behöver polisen så långt som möjligt ta reda på om barnet har särskilda behov och förhöret behöver anpassas efter det. Enligt förundersökningskungörelsen bör någon som har särskild sakkunskap i barn- eller förhørspsykologi biträda vid förhöret eller yttra sig angående värdet av barnets *utsaga när utsagan har avgörande betydelse för utredningen eller om det är av vikt med hänsyn till barnets ålder och utveckling samt brottets beskaffenhet*.³⁰

Tre verksamheter (13 %) har fått full poäng, även om vi inte hört om något exempel där åklagaren tagit in utomstående expertis för att genomföra själva förhöret. Däremot kan expertis anlitas inför förhöret eller finnas med i medhörningen. På några av de Barnahus där BUP har en aktiv roll i samverkan utnyttjas deras kompetens ofta för att anpassa förhören till barnets utvecklingsnivå.

Femton verksamheter (65 %) försöker så långt som möjligt ta reda på om barnet har särskilda behov och anlitar ibland barnpsykolog eller annan expertis före att genomföra eller ge råd om förhörets utformning. Fem verksamheter (22 %) tar sällan reda på om barnet har särskilda behov och förhöret behöver anpassas efter det. Barnpsykolog eller annan expertis anlitas endast i undantagsfall eller aldrig för att genomföra eller ge råd om förhörets utformning.

MEDHÖRNING

Ett av huvudsyftet med samverkan inom Barnahusverksamheten är att barnet inte ska behöva lämna sin berättelse vid flera tillfällen och till flera olika personer. Ett annat viktigt syfte är att polis och socialtjänst, med stöd av barn- och ungdomspsykiatri, omgående ska kunna göra en risk- och skyddsbedömning.

En effektiv lösning som tar hänsyn till barnets behov är så kallad medhörning. Medhörning innebär att yrkesföreträdare som behöver få ta del av barnets berättelse följer förhöret via monitor från ett angränsande rum (ett medhörningsrum). Detta arbetssätt ger också samtliga personer i medhörningen möjlighet att få kompletterande frågor ställda till barnet, vilket underlättar bedömningen av deras respektive insatser. Barnet behöver då inte berätta om händelserna för olika personer vid olika tillfällen.

Det är av särskild vikt att åklagaren är med i medhörningen eftersom denne är förundersökningsledare och den som fattar beslut om fortsatt åtgärder i utredningen. Det kan gälla tvångsåtgärder som frihetsberövande eller husrannsakan, förhör av misstänkta eller vittnen. Genom att åklagaren är med i medhörningen kan sådana beslut fattas direkt. Det är särskilt viktigt när vårdnadshavare är misstänkta, eftersom de genast meddelas att barnet hörts av polis. Risken är då att de förstör bevisning om den inte säkras.

Alla Barnahus har med särskild företrädare/målsägandebiträde i medhörningen. De ger också möjlighet för försvarare att delta vid senare förhör. Dessutom har många Barnahus som rutin att ytterligare en polis finns med i medhörningen. Denna polis får då direkt all information om vad barnet sagt och kan gå vidare och hålla i förhör med misstänkta och vittnen.

När behandlingspersonal från BUP eller Barnhuset finns med i medhörningen finns en möjlighet för dem att göra en första bedömning av vilka stödinsatser barnet behöver. De kan också finnas beredda direkt efter förhöret för att ge stöd om behov uppstår.

På tre av Barnhusen (13 %) deltar åklagare, socialtjänst och behandlingspersonal som regel i medhörning. På nio av Barnhusen (39 %) deltar som regel åklagare och socialtjänst i medhörningen men inte behandlingspersonal. Elva av Barnhusen (48 %) har brister vad gäller åklagares och/eller utredande socialtjänsts närvaro i medhörningen

Många åklagarkammare är tungt belastade och har svårt att hinna med. Men till viss del handlar det om bristande organisation och prioriteringar. De åklagare som alltid är med i medhörning berättar

om betydande effektivitetsvinster. Man har schemalagt åklagarnas arbete så att de har barnveckor när de är med på samråd och förhör men inte har några förhandlingar.

När åklagaren inte är med i medhörning stoppar det upp processen. Polisen måste avvakta tills de får fortsatta direktiv. Det innebär att socialtjänsten inte heller får besked om den fortsatta utredningen och att deras arbete med skyddsbedömning och med kontakten med föräldrarna försvåras.

TOLK

Alla verksamheter anlitar tolk vid behov. Föräldrar behöver oftare tolk än vad barnen gör. Men sex verksamheter (26 %) uppger att bristen på utbildade och lämpliga tolkar för vissa språk är ett hinder i verksamheten. Det kan till exempel innebära att man behöver använda telefontolk eller tolkar som är mindre skickliga.

På flera Barnahus nämner man sekretessproblem när det gäller tolkar. Tolkarna har sekretess men problem uppstår ändå i små språkgrupper där risken är stor att tolken känner föräldrar eller barn. I ärenden med hedersproblematik kan man välja att använda telefontolk för att minska risken för igenkännande.

SAMMANFATTNING OCH REKOMMENDATIONER

Nödvändiga komponenter när det gäller Barnförhör är att socialtjänst och åklagare deltar i medhörning i varje ärende och att Barnhuset möjliggör för barn och familjer som inte talar svenska att delta i utredningen. Tolv av verksamheterna (52 %) har med alla teammedlemmar med utredningsansvar i medhörning. Samtliga Barnahus möjliggör för barn och familjer som inte talar svenska att delta i utredningen.

Även om alla Barnahus har möjlighet till medhörning utnyttjas inte möjligheten fullt ut. Nära hälften av Barnhusen har brister vad gäller framförallt åklagares medverkan i medhörning. Dessa brister måste åtgärdas.

Få Barnahus har som regel med behandlingspersonal i medhörningen. Det återspeglar återigen en brist på fokus på barnets hälsa. Ingen individuell bedömning görs av barnets behandlingsbehov.

Betygsatta komponenter handlar om utbildade barnförhørsledare, att alla barn hörs på Barnahus och att förhören anpassas efter barnens utvecklingsnivå. Det är enbart 30 % av Barnhusen som har fullt utbildade barnförhørsledare. Satsningar på att rekrytera, utbilda och behålla barnutredare måste intensifieras. Man behöver också oftare ta in barnpsykolog eller annan expertis för att få hjälp att anpassa och tolka förhören utifrån barns utvecklingsnivå.

7. Medicinsk undersökning

Den medicinska undersökningen på Barnahus har i teorin två olika syften. Hälso- och sjukvårdens uppgifter i Barnahus är bland annat att utreda barnets somatiska status, bedöma förekomsten av skador, utreda, bedöma samt tillgodose barnets behov av somatisk behandling.³¹ Sådana hälsundersökningar kräver vårdnadshavares godkännande.

Den rättsmedicinska undersökningen har som syfte att dokumentera skador och utfärda rättsintyg utifrån undersökningsresultatet. Rättsläkare kan också utfärda rättsintyg utifrån journalhandlingar upprättade av andra läkare. Rättsmedicinsk undersökning begärs av åklagare eller polis. När en vårdnadshavare är misstänkt för brott eller om det kan befaras att en vårdnadshavare på grund av sitt förhållande till den som kan misstänkas för brottet inte kommer att ta till vara barnets rätt utser tingsrätten en särskild företrädare.³² Det är oftast en jurist. Den särskilda företrädaren övertar vårdnadshavarens beslutanderätt vad gäller förhör och rättsmedicinsk undersökning och har befogenhet att hämta barnet till förhör utan att vårdnadshavarna underrättas innan.

Rättsintyg skall inhämtas från läkare vid rättsmedicinsk avdelning inom Rättsmedicinalverket eller läkare som enligt avtal med verket har åtagit sig att utfärda sådana intyg, om skador, sjukdomar eller andra förhållanden som intyget skall avse bedöms kunna vara av betydelse vid utredning om brott som kan antas föranleda annan påföljd än böter.³³

Om det finns särskilda skäl får rättsintyg även inhämtas från annan läkare med tillräcklig kompetens. Exempel på särskilda skäl är sexualbrott då undersökning för att säkra spår kan krävas omedelbart, vid akuta situationer där det krävs vård på en gång och där vårdinsatserna omöjliggör eller försvårar undersökning i efterhand, vid situationer när ingen läkare inom Rättsmedicinalverket eller läkare med avtal med verket finns tillgänglig, och undersökning eller rättsintyg omöjliga kan vänta, vid brott mot barn när barnmedicinsk eller barnkirurgisk specialitet är önskvärd.³⁴

Undersökningsrum Barnahus Linköping.

Rättsmedicinalverkets uppfattning är att det ofta är lämpligt att en undersökning av barn genomförs av läkare inom Rättsmedicinalverket tillsammans med en barnmedicinsk eller barnkirurgisk specialist.

I praktiken är det långt till rättsläkare och läkare som har avtal med rättsmedicinalverket i stora delar av landet. Rättsmedicinska avdelningar finns på sex platser i landet, Stockholm, Linköping, Lund, Uppsala, Umeå och Göteborg.

Få av Barnhusen har statistik över hur många läkarundersökningar som genomförs. Vi har därför tagit in statistik från Rättsmedicinalverket för att få en bild av omfattningen. Under 2012 genomförde Rättsmedicinalverket (anställda rättsläkare och läkare som har avtal med rättsmedicinalverket) sammanlagt 336 undersökningar av barn i Sverige. Dessutom utfärdade man 486 rättsintyg som byggde på journalhandlingar.³⁵

Variationerna vad gäller antal barn som undersökts av rättsläkare är stora över landet. I polisdistrikten Gotland och Västernorrlands län genomfördes inga undersökningar alls under 2012. I Jämtlands polisdistrikt genomfördes en, i Hallands län och Södermanlands län genomfördes två. (se bilaga 3)

Tonåringar undersöks oftare än yngre barn. Exempelvis undersöktes 39 sextonåringar och 32 sjuttonåringar men enbart tolv ettåringar och tio tioåringar under 2012. I åldersgruppen 0-6 år gjorde rättsläkare sammanlagt 113 undersökningar, i åldersgruppen 7-12 år 84 undersökningar och i åldersgruppen 13-17 år 139 undersökningar. (Se bilaga 4)

Hur många barn som undersöks av barnläkare eller andra läkare utan anknytning till Rättsmedicinalverket är mycket osäkert. Nationell statistik fattas. Men i Barnhustredningen läkarundersöktes 13 % av barnen som kom till Barnhuset. Variationen var stor mellan orterna. I Lund och Malmö undersöktes enbart 7 % av barnen, i Linköping undersöktes 23 %.³⁶

Vid våra besök på Barnhusen är åklagare, poliser, läkare, samordnare, socialtjänst egentligen eniga. Fler barn behöver undersökas. Men ändå fungerar det inte.

På (74 %) av Barnhusen finns medicinsk kompetens som regel representerad på samråd. Det innebär dels att frågan om rättsmedicinsk undersökning kan diskuteras med en sakkunnig, dels att medicinska frågeställningar kan tas upp. Det kan handla om misstänkta skador hos barnet, funktionsnedsättningar eller sjukdom hos barnet, men också om behov av provtagningar och vilken betydelse sjukdom eller funktionsnedsättning hos en förälder kan ha för barnet och utredningen.

På sex Barnhus (26 %) förbereds samråden genom att journaluppgifter från hälso- och sjukvård tas in på uppdrag av socialtjänst eller polis. Det innebär att man vid samrådet har uppgifter om tidigare skador som barnet sökt vård för, och också om eventuella särskilda behov som är viktiga att ta hänsyn till och anpassa utredningen efter.

Vid våra besök på Barnhuset är det mest påfallande vad gäller medicinska undersökningar att de har en så liten plats i verksamheten på Barnhuset. På ort efter ort tar personalen upp att bristen på medicinska undersökningar är ett problem. På några orter står undersökningsrummen på Barnhuset helt tomma, inga eller väldigt få undersökningar görs på Barnhuset. På andra Barnhus har man gett upp och tagit bort läkarrummen.

På tre av verksamheterna (13 %) genomförs de rättsmedicinska undersökningarna på Barnahus om de inte är komplicerade eller akuta. På ytterligare sex verksamheter (26 %) genomförs några rättsmedicinska undersökningar på Barnahus, men brist på utrustning eller tidsbrist gör att majoriteten genomförs i andra lokaler.

På sex verksamheter (26 %) genomförs rättsmedicinska undersökningar konsekvent av rättsläkare i samarbete med barnläkare, gynekolog eller andra specialistläkare. På två verksamheter genomförs undersökningarna av två läkare. Men på de flesta Barnahus (61 %) är det en läkare som genomför undersökningen.

Det är ytterst sällsynt att medicinsk undersökning av barn genomförs på Barnahus inom ramen för den sociala utredningen med godkännande av vårdnadshavare eller i samband med LVU.

SAMMANFATTNING OCH FÖRSLAG

Nödvändig komponent vad gäller medicinsk undersökning är att medicinsk kompetens finns på planeringsområdet och att rättsmedicinsk undersökning planeras där. Sjutton verksamheter (74 %) klarar den nödvändiga komponenten.

Betygsatta komponenter handlar om att man inhämtar uppgifter från barnets journaler, att rättsmedicinska undersökningar genomförs på Barnahuset, att rättsmedicinsk undersökning genomförs i samarbete mellan rättsmedicin och andra specialistläkare (till exempel barnläkare och gynekologer), och att hälsoundersökningar genomförs på Barnahus.

Idag har barnläkarna sällan arbetstid avsatt för att samverka och undersöka barn i samband med polisutredningar. Det behöver de ha. Barnläkarna behöver finnas med i nära samverkan med rättsväsendet för att kunna berätta när det är motiverat med en läkarundersökning.

Rättsmedicin finns bara på sex platser i landet, och klarar inte av att täcka alla de orter där brott mot barn utreds. Våldsutsatta barn har samma rätt till upprättelse och skydd var de än bor i landet. Det måste fungera även när det är långt till en av de orter där Rättsmedicin finns.

De medicinska undersökningarna på de svenska Barnahusen har ett rent polisiärt syfte, det handlar om att säkra bevis. Barnets fysiska hälsa och rätt till behandlingsinsatser är mycket sällan i fokus. Hälso- och sjukvårdens uppgifter i Barnahus är enligt Socialstyrelsen bland annat att utreda barnets somatiska status, bedöma förekomsten av skador, utreda, bedöma samt tillgodose barnets behov av somatisk behandling.³⁷ Vi har inte kunnat se att så sker på något Barnahus.

Det här är ett nationellt ansvar. Vi behöver ett nytt system som fungerar i praktiken. Utgångspunkterna måste vara att:

- barn ska ha samma rättigheter över hela landet
- fler rättsmedicinska utredningar ska genomföras
- barns fysiska hälsa och behandlingsbehov måste komma mer i fokus

Vi föreslår en tydlig struktur för samverkan och ansvar vad gäller medicinska undersökningar när barn misstänks vara utsatta för brott. Ansvariga barnläkare och gynekologer måste finnas på varje Barnahus.

8. Krisstöd och behandling

I kriterierna för de svenska Barnhusen slås fast att barn vid behov omgående ska erbjudas kris- och behandlingsinsatser.³⁸ Kris och behandlingsinsatser måste alltid ske med vårdnadshavares godkännande om inte barnet uppnått tillräcklig ålder och mognad för att själv bestämma. Det är viktigt att det görs en individuell bedömning av barnets behov av personal med adekvat utbildning. Barn och föräldrar måste tillfrågas om hur behovet ser ut. Det innebär att det bör finnas en beredskap för att erbjuda alla barn krisstöd. När behandlingspersonal (från BUP eller Barnahus) finns med i medhörning finns en reell chans att bedöma fortsatt utrednings- eller behandlingsbehov.

Krisstöd och behandling kan antingen ske på Barnhuset eller på annan plats, delvis beroende på hur långa avstånd det är i upptagningsområdet.

Enligt artikel 12 i FN:s konvention om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna är en stat skyldig att se till att hälso- och sjukvården är tillgänglig för alla och särskilt för speciellt utsatta och marginaliserade grupper i samhället. I den svenska sjukvårdstraditionen fastslås i olika dokument att det ska vara ”lika vård för alla” eller en jämlik hälso- och sjukvård. Jämlik hälso- och sjukvård innebär att vård och behandling ska erbjudas på lika villkor med likvärdigt bemötande till alla oavsett bland annat bostads- ort, ålder, kön, funktionsnedsättning, utbildning, social ställning, födelseland, etnisk eller religiös tillhörighet eller sexuell läggning. Enligt formuleringarna i hälso- och sjukvårdslagen ska en sjukvård som strävar efter att uppnå en god hälsa och vård på lika villkor prioritera de som har störst behov. Den statliga styrningen har syftet att ge kommuner och landsting förutsättningar att kunna erbjuda befolkningen vård på lika villkor, samt att säkerställa att verksamheterna upprätthåller en säker och god vård enligt vetenskap och beprövad erfarenhet.⁴⁰ Människor ska således utifrån sina behov erbjudas råd och stöd samt behandling oavsett var de bor i landet. I prop. 1981/82:97 om hälso- och sjukvårdslag m.m. anges att det med ”lätt tillgänglig” bland annat avses geografiska förhållanden.

Socialtjänstlagen⁴¹ slår fast att socialtjänsten har ett ansvar för att verka för att den som utsatts för brott och dess närstående får stöd och hjälp. Socialnämnden ska efter en individuell bedömning bevilja behövligt bistånd till brottsoffer och deras närstående.⁴² Närstående är någon som den brottsutsatta har en nära och förtroendefull relation till, exempelvis makar, sambor, partner, föräldrar, syskon, barn eller andra släktingar.⁴³ Det finns inga begränsningar vad gäller brottstyp.

Brottsoffer ska erbjudas:

- Ett gott bemötande
- Akut krisstöd för barn (i öppen verksamhet, via bistånd eller genom remittering)
- Akut krisstöd för närstående (i öppen verksamhet, via bistånd eller genom remittering)
- Relevant information om vilket stöd de kan få från såväl socialtjänsten som andra aktörer
- Hjälp vid kontakt med andra myndigheter
- Förmedling av kontakt med frivilligorganisationer och andra aktörer

Enligt Socialstyrelsen är det socialtjänstens ansvar att bidra till att brottsutsatta och deras närstående får det stöd och den hjälp de behöver, antingen genom socialtjänsten eller genom annan organisation. Den verksamhet som frivilligorganisationer som kvinnojourer och brottsofferjourer bedriver är ett viktigt komplement till socialtjänsten. Men frivilligorganisationernas arbete frångår inte socialtjänstens dess ansvar. Det är lämpligt att stödet till brottsutsatta och närstående samordnas så att den enskilde inte behöver ha kontakt med fler tjänstemän än nödvändigt.⁴⁴

Varje landsting ska erbjuda en god hälso- och sjukvård åt alla de personer som är bosatta i landstinget.⁴⁵ Om någon som inte är bosatt i landstinget behöver omedelbar hälso- och sjukvård ska landstinget erbjuda sådan vård.⁴⁶

Vad gäller barn ska hälso- och sjukvården samverka med andra samhällsorgan och berörda i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att göra det.⁴⁷

KRISTÖD TILL BARN

Vi har funnit att tillgången till krisstöd och behandling varierar kraftigt över landet. Tre verksamheter (13 %) har beredskap för att erbjuda alla barn krisstöd på plats och har regelmässigt behandlingspersonal med i medhörning.

Tolv verksamheter (52 %) erbjuder några barn/en del barn krisstöd på plats. Behandlingspersonal finns med i medhörning när man bedömer att behovet är stort. Tre verksamheter (13 %) erbjuder inte krisstöd på plats men frågan om krisstöd tas upp på samråd och erbjuds omgående på annan plats.

I fem verksamheter (22 %) finns inget krisstöd för barn tillgängligt via Barnahus. Frågan om krisstöd tas vanligen inte upp på samråd.

KRISTÖD TILL FÖRÄLDRAR OCH ANDRA FAMILJEMEDLEMMAR

Åtta verksamheter (35 %) erbjuder föräldrar och andra familjemedlemmar krisstöd på Barnahus. Nio (39 %) erbjuder inget eller mycket begränsat krisstöd till familjemedlemmar men de som behöver eller vill ha insatser remitteras till andra vårdgivare. Sex verksamheter (26 %) erbjuder inget krisstöd för familjemedlemmar på plats. De har heller inte rutiner för att remittera familjemedlemmar till andra vårdgivare.

FORTSATT PSYKISK HÄLSOVÅRD

Vi bedömer att sex verksamheter (26 %) omgående slussar vidare de barn som har behov av psykisk hälsovård till behandling. Övergången är enkel, utan remissförfaranden eller väntetider. I åtta verksamheter (35 %) får barnen inte alltid tillgång till psykisk hälsovård antingen på grund av att det är svårt att hitta lämplig vårdgivare eller på grund av att övergången till behandling är krånglig eller krävande.

I nio verksamheter (39 %) finns i praktiken stora begränsningar vad gäller den faktiska tillgången till psykisk hälsovård för Barnhusets klienter. Barn och familjer blir utan vård på grund av på grund av att de inte passar i vårdgivarnas målgrupp eller på grund av att övergången till behandling är krånglig eller krävande.

Under besöken på de verksamheter där BUP enbart har en konsultativ roll vid samråd (eller inte alls deltar) fanns ofta en mycket stor frustration hos de andra myndighetsrepresentanterna. De ser stora behov av krisstöd och behandling som inte tillgodoses.

Exempel: En man har misshandlat sin dotter och hennes kompis. Kompisen får om-gående stöd av socialtjänsten. Dottern som utsatts i nära relation hör till BUP:s målgrupp. Där ställs hon på kö och får vänta.

Ibland uppger BUP-personalen att barnen och familjerna är välkomna på BUP. Men de som träffar barnen på Barnahus ser att trösklarna till behandling blir alltför stora, barnen kommer sällan dit. På andra

orter ifrågasätter BUP-personal öppet att Barnhusets barn hör till deras målgrupp. På flera ställen är det så illa att socialtjänsten helt gett upp kontaktförsöken med BUP. De har slutat att remittera eller att försöka få till behandling. Ibland betalar de privata psykoterapeuter när barn far riktigt illa.

I stora delar av landet saknas första linjens psykiatri för barn mellan sex och arton år. Det innebär att barn och föräldrar inte har någon självklar första instans att vända sig till vid psykiska problem. På vårdcentralen kan inte personalen tillräckligt om barns psykiska hälsa, särskilt inte när det gäller barn som utsatts för våld eller övergrepp. Socialtjänst och skola har inga behandlingsresurser. På BUP anser man inte att barnen mår tillräckligt dåligt för att de ska tas emot (trots att ingen bedömning gjorts). Konsekvensen blir att barnen bOLLAS mellan olika verksamheter utan att få den rehabilitering de har rätt till.⁴⁸

På de Barnahus där BUP tar en aktiv del i krisstöd och har en fast bemanning på Barnahus upplevs situationen helt annorlunda. Även om man ofta önskar mer BUP-resurser (t ex bemanning som täcker hela veckan och inte bara en eller några veckodagar) så finns en trygghet i att barn kan få stöd och rehabilitering om de är i behov av det.

När BUP-personalen finns på plats blir de också en resurs i krisbemötandet av barn och föräldrar. Om ett barn reagerar mycket starkt under ett förhör finns det stöd direkt. När föräldrar som väntar på sitt barn är mycket oroliga och i kris kan BUP samtala med dem direkt och på plats.

På flera/några Barnahus finns ett tydligt fokus på barnets psykiska hälsa, medan det finns stora brister på andra Barnahus.

Vi uppfattar att det delvis handlar om att socialtjänst och BUP talar olika språk. När socialtjänsten skickar en remiss till BUP beskriver de det de ser. Våld, övergrepp och en svår social situation. BUP läser remissen på jakt efter en psykiatrisk diagnos. Det kommer de inte att få från socialtjänsten eftersom personalen där inte har i uppgift att ställa diagnoser och sällan har kompetens att göra det.

Samtidigt borde BUP veta bättre. Våld och övergrepp mot barn är en allvarlig riskfaktor för psykisk hälsa och andelen barn som har psykiatriska diagnoser är hög mycket hög. Men om barnen inte får en bedömning vet vi inte vilka barn som uppfyller kriterierna för vilka diagnoser. Någon måste göra bedömningen. I den svenska modellen av Barnahus är det barn- och ungdomspsykiatri som har den uppgiften, en uppgift som de inte utför i stora delar av landet.

INFORMATION TILL BROTTSOFFER UNDER HELA PROCESSEN

Inget av Barnhusen har en särskilt utsedd person som ger stöd och information till barn och familj under hela rättsprocessen. På tio Barnahus (45 %) finns det så stora brister vad gäller information att vi bedömer att de inte uppfyller det nödvändiga kravet (nödvändig komponent). Det är ibland oklart vem som har uppdraget att ge information eller om det verkligen sker i praktiken. Personalen uppfattar att barn och familjer många gånger blir utan information.

På tre Barnahus finns särskilt utsedd personal eller medlemmar i teamet som tillhandahåller krisinsatser och stöd så länge utredning och rättsprocess pågår. På tolv Barnahus (52 %) ges krisinterventioner och stöd ”vid behov” av olika medlemmar i teamet. De kan också hänvisa klienten vidare till andra tjänster. Åtta Barnahus tillhandahåller inte krisinsatser eller stöd under rättsprocessen. Familjer får själva söka hjälp om de kommer i kris eller behöver stöd under utredning eller rättsprocess.

FYRA OLIKA MODELLER FÖR KRISSTÖD OCH BEHANDLING PÅ BARNAHUS

Vi ser fyra olika modeller för hur man organiserat krisstöd och behandling på Barnahus:

- Ett omfattande krisstöd ges till barn och föräldrar på Barnahuset, antingen av socialtjänst, av landstinget eller i samarbete. BUP har en fast bemanning på Barnahus och fortsatta behandlingsinsatser ges i en obruten vårdkedja. Behov av krisstöd och behandlingsinsatser tas upp på planeringssamråd.
Exempel: Barnahus Linköping, Barnahus Lund, Stödcentrum för barn och unga Sundsvall, Barnahus Västmanland, Barnahus Nordöstra Skåne
- Ett omfattande krisstöd ges till barn och föräldrar på Barnahuset. Behövs ytterligare insatser samordnas det inte via Barnahus. Antingen får föräldrar själva söka BUP eller så skickas en remiss från socialtjänsten. Om BUP deltar i samråd har de en konsultativ roll.
Exempel: Kriscentrum för barn i Malmö
- Ett visst krisstöd ges till barn och föräldrar på Barnahuset. Behövs ytterligare insatser samordnas det inte via Barnahus. Antingen får föräldrar själva söka BUP eller så skickas en remiss. Om BUP deltar i samråd har de främst en konsultativ roll.
Exempel: Barnahus Örebro
- Inget krisstöd ges till barn och föräldrar på Barnahuset. Samordning av krisstöd och behandlingsinsatser sker inte via Barnahus. Om BUP deltar i samråd har de främst en konsultativ roll.
Exempel: Barnahus Nyköping, Barnahus Värmland, Barnahus Nacka

SAMMANFATTNING OCH REKOMMENDATIONER

Nödvändiga komponenter vad gäller Krisstöd och behandling är att krisstöd omgående erbjuds de barn som är klienter och att de barn som har behov av psykisk hälsovård omgående slussas vidare till behandling. Vidare ska information till brottsoffren ges under hela processen. Åtta av verksamheterna (35 %) klarar alla nödvändiga komponenter.

Betygsatta komponenter handlar om krisinsatser för föräldrar och övriga familjemedlemmar, och möjlighet till krisinsatser under hela rättsprocessen. Även här finns tydliga brister.

Vår slutsats är att våldsutsatta barn får sina rättigheter till rehabilitering tillgodosedda på ett fåtal orter i Sverige.

- Barnahusen måste utveckla sitt utbud av stödinsatser och behandling så att de kommer fler barn till godo.
- Varje Barnahus måste ha en tydlig organisation av behandlingsutbudet, med fast bemanning av behandlingspersonal på Barnahuset, en rutin att aktivt erbjuda krisstöd och en snabb och enkel överföring av de barn som behöver till fortsatt/annan behandling.
- Alla barn och föräldrar måste få information om möjligheten till krisstöd och behandling och en chans att själva få uttrycka önskemål och påverka upplägget.

På de Barnahus där det finns stora brister i utbudet av krisstöd och behandling måste ansvariga politiker och tjänstemän snarast göra en översyn av vad bristerna beror på. Tillräckliga resurser måste tillsättas och vid behov måste arbetet organiseras om, till exempel genom att landstinget tar sin del av ansvaret för behandling och rehabilitering av våldsutsatta barn genom att finansiera en eller flera tjänster placerade på Barnahuset.

9. Uppföljning

Generellt sett är statistiken på Barnahus mycket bristfällig. Det är omöjligt att följa ett enskilt barn via Barnahus och se vad det fått för insatser och vad de lett till. Linköping är ett undantag och har nyligen infört ett datoriserat statistiksystem som möjliggör att samla in mer data men samtidigt hålla på sekretessen mellan myndigheter. Varje myndighet lägger in sina uppgifter i systemet men kan inte komma åt vad de andra myndigheterna lämnat in för uppgifter om enskilda barn. Däremot kan alla dra nytta av sammanställningar.

Fem av Barnahusen (22 %) kan redovisa grundläggande statistik beträffande

- polisanmälningar, ålder, kön, orsak
- antal planeringssamråd
- närvaro vid samråd
- förhör
- närvaro vid medhörning
- särskild företrädare, målsägandebiträde
- rättsmedicinsk undersökning, rättsintyg
- antal barn och anhöriga i krisstöd/behandling
- utfall i rättsprocess

Tio Barnahus (44 %) kan redogöra för statistik vad gäller

- polisanmälningar, ålder, kön, orsak
- antal planeringssamråd
- närvaro vid samråd
- förhör
- närvaro vid medhörning

Sju av Barnahusen (30 %) har stora brister vad gäller statistikföringen.

Det är oftast samordnare som ansvarar för att ta fram och sammanställa statistik, men ett par Barnahus har assistenter anställda. Elva Barnahus (47 %) har sett till att den statistik de har sprids via årsrapport, verksamhetsberättelse eller motsvarande.

SAMMANFATTNING OCH REKOMMENDATIONER

Nödvändig komponent vad gäller uppföljning är att Barnahuset kan redovisa grundläggande statistik som rör åtminstone

- polisanmälningar, ålder, kön, orsak
- antal planeringssamråd
- närvaro vid samråd
- förhör
- närvaro vid medhörning

Sexton Barnahus (70 %) klarar den nödvändiga komponenten. Betygsatta komponenter handlar om mer utförlig statistik och spridning av statistik. Generellt sett är statistiken på Barnahus mycket *bristfällig*. Det är omöjligt att följa ett enskilt barn via Barnahus och se vad det fått för insatser och vad de lett till.

Vår bedömning är att det krävs en översyn och en förändring av sekretesslagstiftningen för att möjliggöra gemensam statistikföring och uppföljning. Detta har påpekats även av tidigare utvärderingar och är mycket angeläget. En nationell mall för statistikföring och uppföljning är också nödvändig för att kunna göra jämförelser över landet.

10. Barnahus som kompetenscentrum

Enligt Socialstyrelsen är information en betydande del av socialtjänstens stöd till brottsoffer. Socialtjänsten kan informera om vilka möjligheter till stöd och hjälp som finns; om hur man gör en polisanmälan, om försäkrings- och rättsprocessen, om rätt till målsägandebiträde i vissa fall, om andra organisationers verksamhet för brottsutsatta och närstående. Man betonar att information bland annat behöver vara tillgänglig för personer med funktionsnedsättningar och för den som inte talar svenska, men nämner inte information till barn.⁴⁹

En enkät som Socialstyrelsen sammanställt 2012⁵⁰ visar på ett stort kunskapsbehov vad gäller frågor om våld mot barn. Ungefär hälften av tillfrågade kommuner uppger att de har ett stort behov av kunskap om val av metoder för att ge skydd åt barn som utsatts för våld och för att samtala med barn om våld. Något färre uppger att de hade stort behov av kunskap om upptäckt och utredning av tecken på våld, bedömning av barnets skyddsbehov och val av metoder för att ge stöd och behandling. Sammantaget hade nio av tio någon form av kunskapsbehov inom dessa områden. Åtta av tio uppger att deras kunskapsbehov gällde alla typer av våld.

Till Barnahus vände sig sju av tio av de som svarat på enkäten om de hade frågor som gällde våld mot barn. Det innebär att Barnahus var den vanligaste källan till kunskap. Det kan jämföras med att endast tre av tio vände sig till statliga myndigheter.

Socialstyrelsen drar slutsatsen att Barnahusen redan idag har utvecklats till lokala eller regionala kunskapscentrum för frågor om våld mot barn. Man erbjuder utbildningar och föreläsningar, ger konsultationer och tar emot studiebesök. Men Socialstyrelsen ser också ett behov av en nationell samordning av kunskapsspridningen angående de barn som finns inom Barnahusens målgrupp.

Det gäller särskilt

- utveckling och spridning av kunskap för att förebygga och tidigt upptäcka våld mot barn, inklusive kunskap om riskfaktorer samt genus-, mångfalds-, funktionshinder- och hbt-perspektiv på tidiga insatser
- fortsatt stöd till effektutvärderingar av metoder inom det förebyggande arbetet och metoder för bedömning och insatser för stöd till barn som utsatts för våld och i vissa fall för förövarna
- grund- och specialistutbildningarnas roll för kunskapsspridningen.

UTÅTRIKTAD VERKSAMHET

Många av Barnahusen fungerar som lokala kompetenscentrum vad gäller frågor om våld och övergrepp mot barn. Vi har bedömt att femton av Barnahusen (65 %) har en omfattande verksamhet för informationsspridning och utåtriktad verksamhet. Det kan handla om studiebesök, konsultationer, informationsträffar och föreläsningar.

Sex av Barnahusen (26 %) har personal som svarar mot förfrågningar om informationsspridning och utåtriktad verksamhet när de får förfrågningar, men har ingen speciell plan för hur den ska gå till.

Två Barnahus (9 %) erbjuder inte informationsspridning/utåtriktad verksamhet, och kan inte heller ta emot uppdrag när det får förfrågningar.

Barnahusen har i tidigare utvärdering fått kritik för att de är svåra att hitta på nätet. Tolv Barnahus (52 %) har informationsmaterial om sin verksamhet lättillgängligt på nätet med broschyrer riktade till vuxna som delas ut eller kan laddas ned. Sammanlagt finns det information om tjugo Barnahus (87 %) på nätet.

Barnahus Linköping har den mest utvecklade hemsidan. Där finns information riktad till professionella, till föräldrar och till barn.

Fyra Barnahus (17,4 %) har lättillgängligt informationsmaterial riktat till barn om Barnahusets verksamhet.

Många fler diskuterar möjligheten att ta fram informationsmaterial till barn, men vet inte hur de ska dela ut det och är rädda att det kan få negativa konsekvenser för barn som hörts på Barnahus med misstänkta föräldrar. Bristen på skydd för barn gör att man tvekar att ge skriftlig information. Man befärar att det kan ge negativa konsekvenser för barnet om de visar upp en broschyr hemma efter förhöret.

Linköpings Barnahus har ett animerat bildspel som beskriver vad ett barn är med om på Barnahus på sin hemsida.

UTVECKLINGSARBETE

Barnahus skulle kunna ha en central roll i kunskapsutveckling när det gäller våldsutsatta barn. Genom att så många barn passerar och genom att alla relevanta myndigheter och yrkeskategorier finns representerade finns stora möjligheter att fånga upp svårigheter och utmaningar i arbetet och att utveckla nya arbetssätt.

Fem Barnahus (22 %) bedriver ett omfattande och aktivt utvecklingsarbete genom metodutvecklingsprojekt eller deltagande i forskning. Åtta Barnahus (35 %) bedriver ett visst utvecklingsarbete. Nio Barnahus (39 %) bedriver inget eller ytterst lite utvecklingsarbete.⁵¹

SAMMANFATTNING OCH REKOMMENDATIONER

Avsnittet Barnahus som kompetenscentrum har inga nödvändiga komponenter. De betygssatta komponenterna berör utåtriktat arbete, informationsmaterial till barn och vuxna samt utvecklingsarbete.

21 (91 %) av Barnhusen bedriver utåtriktat arbete. De tar emot studiebesök, ger föreläsningar, konsultationer och utbildningar. Det är ett angeläget arbete som med fördel kan utvecklas och utvidgas.

Sedan Barnhusutredningen 2010 har fler Barnahus lagt ut information på nätet, men det finns fortfarande stora brister vad gäller informationsmaterial, speciellt till barn. Sådant material kan med fördel tas fram centralt, och regeringen har 2013 gett Brottsoffermyndigheten i uppdrag att i samarbete med Barnombudsmannen ta fram informationsmaterial för barn som är utsatta för brott.

Utvecklingsarbetet på Barnahus kan utvecklas betydligt mer, men mindre Barnahus med små resurser har knappast möjlighet att bedriva sådant. Nationell samordning och regionala Barnahus som får statliga medel för att fungera som kompetenscentrum i sin region är vägar för att stimulera utvecklingsarbete.

II. Kompetensförsörjning

För att öka förståelsen mellan de olika myndigheterna och möjliggöra teamarbete och samsyn krävs gemensam fortbildning och kompetensutveckling. Det kan inte ersättas av att varje yrkeskategori eller var myndighet för sig får kompetensutveckling.

Åtta av Barnhusen (35 %) erbjuder teammedlemmarna möjlighet till regelbunden fortbildning genom formell och informell utbildning/träning i tvärvetenskapliga frågor som är relaterade till utredningar av övergrepp och insatser för barn. Ytterligare tio Barnahus (44 %) erbjuder mer oregelbunden eller sporadisk fortbildning till teamet. Fem Barnahus (22 %) erbjuder inga möjligheter till gemensam fortbildning. Inget av Barnhusen har i egentlig mening en tydlig kompetensutvecklingsplan och få har avsatta medel för tvärprofessionell utbildning och aktiviteter.

Den gemensamma kompetensutveckling som oftast nämns är Rädda Barnens nätverksmöten för Barnahus. De anordnas en heldag per termin och innehåller föreläsningar på aktuella ämnen samt möjlighet till diskussion och samtal.

På 18 av Barnhusen (78 %) erbjuds hela eller stora delar av den personal som möter barn på Barnahus regelbunden handledning.

SAMMANFATTNING OCH REKOMMENDATIONER

Avsnittet Kompetensförsörjning har inga nödvändiga komponenter. Betygsatta komponenter handlar om möjlighet till gemensam och återkommande fortbildning för de olika yrkeskategorierna och att de yrkeskategorier som träffar barn bör ha regelbunden handledning.

Vi ser stora brister vad gäller gemensam fortbildning och kompetensutveckling. Vi föreslår att alla Barnahus upprättar en tydlig kompetensutvecklingsplan och avsätter medel för tvärprofessionell utbildning och gemensamma aktiviteter.

12. Barnets bästa i fokus

Det sista kriteriet har vi lagt till i slutet av projektet. Vi har inget svar på i vilken mån det uppfylls. Vi såg ett behov av ett kriterium som tog fasta på barnets bästa under hela processen. Så här är det formulerat i målet för Barnahus:⁵²

Barnets bästa ska vara i fokus under processen. Barnet ska vara informerat om åtgärder som berör honom eller henne samt ges tillfälle att uttrycka sin uppfattning och åsikter i den utsträckning och på det sätt hans eller hennes mognad medger.

En enkel checklista för hur barnet informeras och får tillfälle att uttrycka sin uppfattning och sina åsikter skulle kunna se ut så här:

Område		Informeras av:
Information	Vid hämtning	
	Inför förhör	
	Efter förhör- vad händer nu?	
Besked om	Förundersökning	
	Läkarundersökning	
	Socialutredning	
	Åtal	
	Dom	
Information om	Tillgång till stöd och behandling	
Barnanpassad information	Folder	
	På nätet	
Möjlighet att uttrycka sina önskemål och påverka?		
Undrar du om något?		
För alla barn?	Samråd	
	Förhör på Barnahus	
	Krisstöd	

Den innefattar också några punkter som handlar om lika rättigheter. Är samplanering på samråd, miljön på Barnahus och krisstöd något som kommer alla barn till del? Eller är det något som enbart erbjuds en liten andel av de barn som misstänks vara utsatta för våld i upptagningsområdet?

Alla Barnahus

SAMMANFATTNING NÖDVÄNDIGA KOMPONENTER (MAX 19)

Linköping, Lund och Uppsala är de tre Barnahus som uppfyller alla de nödvändiga komponenterna. Men flera Barnahus ligger nära. Dalarna, Skåne Nordväst, Nordöstra Skåne och Västmanland saknar enbart en komponent. Gävleborg och Sundsvall saknar enbart två nödvändiga komponenter (se tabell).

Barnahus och nödvändiga komponenter

Barnahus	Poäng	Antal	Procent
Linköping, Lund, Uppsala	19	3	13,0
Dalarna, Nordöstra Skåne, Skåne Nordväst, Västmanland	18	4	17,4
Gävleborg, Sundsvall	17	2	8,7
Huddinge-Botkyrka, Malmö, Södra Roslagen, Trollhättan	16	4	17,4
Eskilstuna, Värmland, Norrort	15	3	13,0
Nyköping, Umeå	14	2	8,7
Nacka, Örebro	13	2	8,7
Gotland, Handen	9	2	8,7
Stockholm ⁵³	8	1	4,3
		23	100,0

Vi har slutligen delat in verksamheterna i tre kategorier:

- A- Ett fullvärdigt Barnahus där alla de fyra rummen i Barnahuset är fyllda av verksamhet.
- B- Ett av rummen i Barnahuset är tomt.
- C- Två av rummen i Barnahuset är tomma. Samverkan sker enbart mellan socialtjänst och rättsväsende, det vill säga skydd och brottsutredning är i fokus, inte fysisk eller psykisk hälsa.

Fyra Barnahus har verksamhet i alla de fyra rummen och hamnar i kategori A: Linköping, Lund, Skåne Nordväst och Uppsala (Nödvändiga komponenter 18-19).

Sexton verksamheter hamnar i kategori B (Nödvändiga komponenter 8-18).

Verksamheterna i Malmö, Nacka och på Gotland passar in i Kategori C (Nödvändiga komponenter 9-16).

SAMMANFATTNING POÄNGSATTA KOMPONENTER

Högsta möjliga poäng är 75. Inget av Barnahusen får full poäng (vilket knappast heller är att förvänta). Barnahus Linköping ligger högst med 69 poäng, Barnahus Skåne Nordväst får 59 poäng och Barnahus Lund får 58 poäng. Ytterligare sex verksamheter har över 50 poäng.

Poängsatta komponenter (max 75 poäng)

Barnahus och poängsatta komponenter

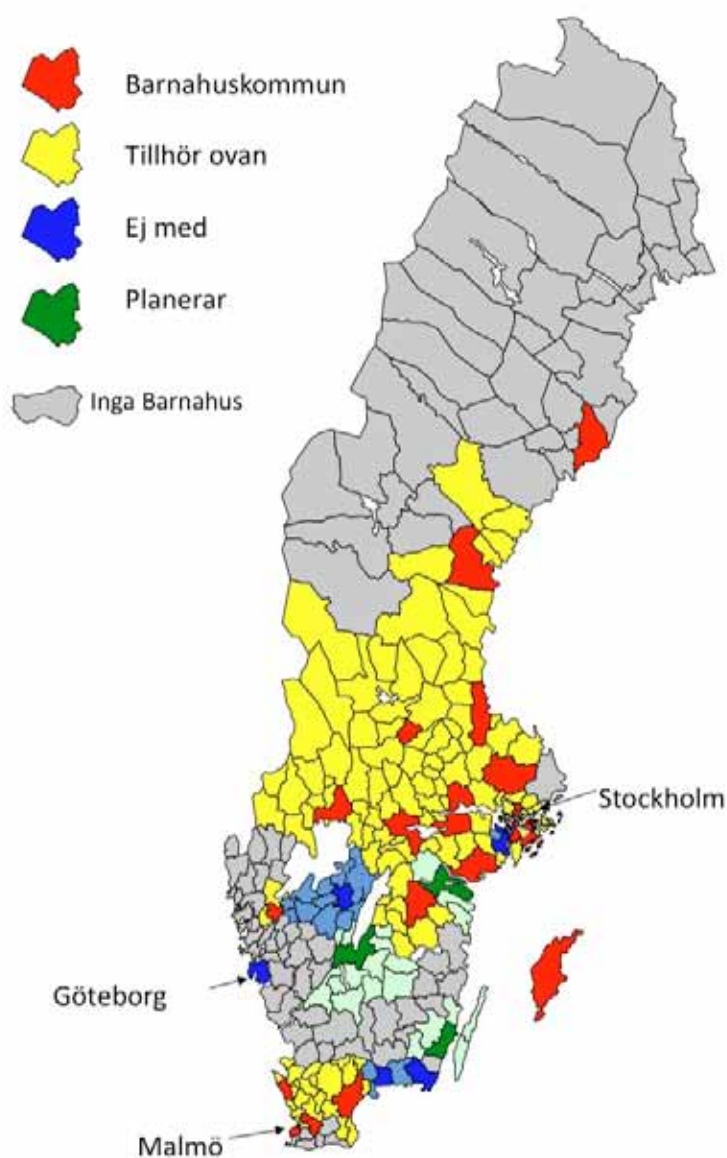
Barnahus	Poäng	Antal	Kategori
Barnahus Linköping	69	1	A
Barnahus Skåne Nordväst (Helsingborg)	59	2	A
Barnahus Lund	58		A
Barnahus Nordöstra Skåne (Kristianstad)	56	2	B
Barnahus Trollhättan	56		B
Barnahus Västmanland	54	1	B
Stödcentrum för barn och unga Sundsvall	52	1	B
Barnahus Uppsala	51	1	A
Barnahus Gävleborg	50	1	B
Barnahus Eskilstuna	49	1	B
Barnahus Norrort (Sollentuna)	46	2	B
Barnahus Umeå	46		B
Barnahus Södra Roslagen	45	1	B
Kriscentrum för barn Malmö	43	2	C
Barnahus Värmland (Karlstad)	43		B
Barnahus Huddinge-Botkyrka	42	2	B
Barnahus Örebro	42		B
Barnahus Dalarna (Borlänge)	41	1	B
Barnrättscentrum Handen	35	2	B
Barnahus Nyköping	34		B
Barnahus Nacka	34	2	C
Barncentrum Stockholm	31		B
Barnahus Gotland	23	1	C
	M=46	23	

De Barnahus som tillhör Barnahus kategori A får även tämligen höga poäng på de betygsatta komponenterna 51-69 (medelvärde 59,3). Det ligger i sakens natur då regelbunden verksamhet i de fyra olika rummen med automatik ger fler poäng. På samma sätt kommer Barnahus kategori C att få lägre poäng samtidigt som till exempel Kriscentrum för barn i Malmö får höga poäng på den verksamhet som man bedriver.

Karta över Sverige – antal kommuner med Barnahus

De Barnahus som varit med i vår kvalitetsgranskning täcker 140 av landets 290 kommuner. Nystartade Barnahus och det Barnahus som valt att inte delta (Göteborg) täcker ytterligare 24 kommuner. I 23 kommuner finns långt framskridna planer på att starta Barnahus. Detta innebär att 187 (64 %) av Sveriges kommuner har eller planerar starta Barnahus medan resten, 103 eller 36 %, för närvarande saknar Barnahus.⁵⁴

Kommuner med befintliga eller planerade Barnahus i Sverige 2013.

Behov av ytterligare genomlysningar och forskning

Kvalitetsgranskningen har i huvudsak riktat in sig på makrostrukturer i Barnahusens verksamhet och inte haft som mål att granska kvaliteten på mikronivå till exempel hur barnförhör genomförs eller kvaliteten i läkarundersökningar eller givna interventioner. Här finns stort utrymme för fortsatt forsknings- och utvecklingsarbete. Det är vår förhoppning att den genomförda kvalitetsgranskningen kan ligga till grund för ett fortsatt kvalitetssäkringsarbete på respektive Barnahus, så att fler Barnahus vid en senare kvalitetsgranskning kan kategoriseras som fullvärdiga Barnahus (Barnahus kategori A).

Den kvalitetsgranskning vi genomfört handlar först och främst om vilka komponenter ett Barnahus har. Det finns ett stort behov av att fortsätta att studera de olika delarna i verksamheten var för sig och att göra jämförande studier för att identifiera vilka som har hög kvalitet och ger effekt. Det gäller inte minst kris- och behandlingsinsatser.

I vår granskning har vi inte undersökt kvaliteten på vare sig förundersökningarna eller de sociala utredningarna. Det har till viss del gjorts i tidigare utvärderingar, men fortsatt utvärdering och metodutveckling behövs.

Påföljderna efter misshandel kan kritiseras för att de ibland missgynnar det barn som är utsatt. Det gäller till exempel föräldrar med små ekonomiska marginaler som döms till bötesstraff. Om barnet fortsätter att bo hemma kan barnet indirekt drabbas. Ett bättre alternativ skulle vara att en förälder som gjort sig skyldig till mindre allvarlig misshandel genomgår behandling med syfte att våldet ska upphöra.

En metod som visat lovande resultat är Kognitiv Integrerad Behandling vid Barnmisshandel (KIBB) som nu börjat prövas på flera svenska Barnahus i ett utbildnings- och forskningsprojekt.⁵⁵ Programmet riktar sig till familjer där någon förälder slagit sitt barn med polisanmälan som följd och pågår i 16 veckor. Behandlingen innehåller teman som handlar om våld och dess effekter på barn, traumabearbetning och uppfostringsstrategier. Huvudsyftet är att förbättra relationen mellan barn och föräldrar, förbättra barnets hälsa men framförallt undvika en upprepning av misshandeln i framtiden.

Socialtjänsten har ett ansvar för att göra risk- och skyddsbedömningar när barn misstänks vara utsatta för våld, men de har få instrument som kan hjälpa dem i bedömningarna. Utveckling av riskbedömningsinstrument måste därför ha hög prioritet.

I Barnahusens mål slås tydligt fast att barnets bästa ska vara i fokus. Vi har sett många exempel på att så inte är fallet i Barnahusens verksamhet, men har inte kartlagt området i den här kvalitetsgranskningen. Det är angeläget att göra det. Den checklista som vi presenterar under rubriken *Barnets bästa* i fokus skulle kunna användas som en grund för en enkät till Barnahusen, där personalen själva kan skatta hur de uppfyller målen. Det skulle ge en tydligare bild av var de största bristerna finns. Enkäten kan också kompletteras med djupintervjuer.

Sammanfattning och rekommendationer

Barnhusen är här för att stanna!

För åtta år sedan fanns inga Barnahus i Sverige. Idag täcker Barnhusen 164 av landets 290 kommuner. I ytterligare 23 kommuner finns långt framskridna planer på att starta Barnahus.

Utvecklingen har gått oerhört snabbt. Det mesta talar för att Barnhusen framväxt i Sverige inneburit en reell förbättring för våldsutsatta barn. Under en relativt kort tidsrymd har modellen erövrat stora delar av Sverige.

Att starta ett Barnahus är en process som tar tid och kraft. Det är rimligt att anta att det tar minst tre år innan etableringsfasen är över och man kan fokusera på metodutveckling och kvalitetsarbete.

Barnhusen har kommit för att stanna. Barnhusen är ett steg i rätt riktning för att tillförsäkra att barn- och ungdomar som utsatts för olika typer av misshandel och brott får ett gott bemötande. De goda exemplen är många. Men det finns en hel del brister och svagheter på många av Barnhusen och de behöver åtgärdas.

Mer av nationell samverkan och nationellt ansvarstagande skulle ge bättre förutsättningar för att åtgärda bristerna. De goda exempel som finns förtjänar att spridas över hela landet, det är onödigt att varje Barnahus för sig ska ta fram fungerande rutiner och arbetssätt. Nationell samordning ger bättre förutsättningar att lära av varandra.

Under varje kriterium i texten ovan har vi lyft fram det som vi ser som brister och presenterat förslag till förbättringar. Många av bristerna kan och måste lösas på lokal nivå. Men andra kräver lagändringar eller nationella satsningar för att åtgärdas. Det kommer att vara fokus för den följande diskussionen.

Utvecklingen av verksamheten och rutinerna vid Barnhusen går åt rätt håll. Det fortsätter att etableras fler och fler Barnahus. Det är också mycket positivt att de samverkande myndigheterna på uppdrag av regeringen ställt upp kriterier för vad ett Barnahus ska innehålla. Men det finns strukturer och lagar som förhindrar att samverkan blir så effektiv och barnvänlig som är önskvärt.

Vissa svårigheter har påtalats i alla utvärderingar av Barnahus och kvarstår att lösa. Svårigheterna är till största del oberoende av samverkan i Barnahus, de har funnits innan Barnhusen kom till. Men den täta samverkan i Barnahus har gjort redan existerande svårigheter mer tydliga. Och dessa svårigheter gör det mycket svårt för Barnhusen att leva upp till de kriterier som regeringen ställt upp.

Om Sverige ska leva upp till de krav som FN:s konvention om barnets rättigheter ställer och få en jämn och hög kvalitet på landets Barnahus måste det till struktur- och lagförändringar.

Det är dags att regeringen tar det på allvar och vidtar de åtgärder som krävs.

Barnahus för alla barn!

Idag behandlas barn olika när de misstänks vara utsatta för brott beroende på var de bor i Sverige.

Barnahusutredningen påpekade svårigheterna med att erbjuda alla barn tillgång till Barnahus beroende

små upptagningsområden och långa reseavstånd. Även om det tillkommit flera Barnahus sedan dess riskerar dessa barn både sämre utredning och vård. Vi menar att det här finns ett behov av att utveckla modeller där man kanske kan ha mobila resurser och lokala förhörssrum (på det lokala socialkontor eller närmaste vårdcentral) för framför allt den initiala utredningen samt bedömning av behovet av krisstöd och behandling.

När det gäller barn och ungdomar som tillhör Barnahusens målgrupp kan vi konstatera att många av dem har ett stort behov av sociala, somatiska, psykologiska och psykiatriska insatser. Det är därför orimligt att man inte kan erhålla likvärdigt bemötande och likvärdig service. Inte minst brister detta då det gäller hälso- och sjukvårdens insatser, det vill säga läkarundersökningar, krisstöd och psykologiska eller psykiatriska insatser. Det är oacceptabelt att bostadsort blir avgörande för vilket stöd ett våldsutsatt barn erbjuds. De bakomliggande problemen handlar om organisation och resursprioriteringar men också om kunskap och attityder. Problemen måste lösas för att Sverige ska leva upp till barnkonventionen.

Vi föreslår att regeringen vidtar de åtgärder som krävs för att alla barn i Sverige får tillgång till Barnahus av god kvalitet.

Utöka målgruppen!

Alla barn har rätt till en barnanpassad och trygg miljö. Alla barn har rätt till åldersanpassad information. Alla barn har rätt till krisstöd och behandling, och hur behoven av det ser ut vet man inte innan de bedömts.

Den målgrupp som slagits fast i kriterierna för Barnahus innebär alltför ofta att barn stängs ute från Barnahus när socialtjänsten inte öppnat utredning. Det sker till exempel när förövaren inte är en vårdnadshavare. Särskilt vanligt är det i åldersgruppen 15-18 år.

Valet av målgruppen innebär också att risken är stor för att barn som utsatts för kommersiell exploatering eller människohandel aldrig får möjlighet att komma till Barnahus. Då dessa två sistnämnda grupper oftast är speciellt utsatta och ofta vad man kallar polyviktimerade⁵⁶ är deras behov av specialiserad hjälp särskilt stor.

Trots att barn som bevittnat våld ska betraktas som brottsoffer har de i praktiken inte samma rättigheter och möjligheter som andra brottsoffer. Det faktum att de inte är målsägare gör att de sällan hörs av polisen och att deras möjligheter att få brottsskadeersättning försvåras. Samplanering mellan inblandade myndigheter sker ytterst sällan. Barn som bevittnat våld behöver uppmärksammas i betydligt större utsträckning. Genom att ge dem målsägarstatus skulle de få en självklar plats i Barnahusens verksamhet.

Barnahusutredningen påpekade att de flesta Barnahusen hade en för låg volym av ärenden (mindre än fem barn i veckan) för att upprätthålla en god kompetens och kontinuitet i samarbetet. Genom att slopa de begränsningar som görs och som beskrivits ovan skulle man vinna en effektivare organisation samtidigt som samtliga brottsutsatta barn skulle få komma till Barnahus. Det är barnets behov av hjälp och stöd som ska vara vägledande.

Vi föreslår att målgruppen för Barnahus utvidgas så att alla barn (alla under 18 år) som ska höras som målsägare eller vittnen hörs på Barnahus. Samplanering av förhör, medicinsk undersökning, krisstöd och behandling bör göras på samråd även om skyddet är tillgodosett. Det finns också behov av ett

system som garanterar att de barn som utsätts för kommersiell exploatering, sexuell eller annan, får komma till Barnahus och ta del av samordning, utbildade barnförhållare och stöd och behandling.

Inrätta Lex Barnahus!

Socialstyrelsen, Åklagarmyndigheten, Rikspolisstyrelsen och Rättsmedicinalverket skrev redan 2008 att det bör övervägas om sekretessbestämmelserna kan klarläggas och eventuellt anpassas till organisationer där olika myndigheter samverkar för att underlätta samverkan i Barnahus.⁵⁷

Barnahusutredningen föreslog en ny reglering vad gäller Barnahuspersonalens rätt till insyn i en brottsutredning eller socialtjänstens barnavårdsutredning och möjligheten för ett Barnahus att dokumentera och registrera både den löpande verksamheten och i enskilda ärenden.

I vår kvalitetsgranskning har vi återigen sett behovet av att klargöra sekretesslagstiftningen och möjligheten att dokumentera enskilda ärenden och att anpassa lagstiftningen så att den underlättar samverkan i Barnahus och barns möjlighet att i efterhand ta del av dokumentation om åtgärder som vidtagits och insatser som de fått i Barnahus.

Inrätta Lex Barnahus! Sekretesslagstiftningen och dokumentationsmöjligheten behöver ses över, förtydligas och förändras så att de myndigheter som finns på Barnahus ska kunna utbyta de uppgifter som behövs för att tillgodose barnets rätt till skydd, stöd och information. Möjligheten att utbyta information ska inte enbart gälla den inledande fasen i utredningen.

Lagstiftningen ska också möjliggöra gemensam statistikföring så att ett barn kan följas genom Barnahus och olika myndighetsinsatser – från anmälan och utredningstiden ända fram till den nedlagda förundersökningen eller laga kraft vunnna dom respektive avslutade behandlingsinsatser.

Socialtjänstens utmaning: Förbättra rutinerna kring skydd och information!

Det är allvarligt att en stor andel av Barnahusen saknar tydliga rutiner för att säkerställa att barn får det skydd och den information de har rätt till efter att ha varit på Barnahus.

Vi ser det som mycket angeläget att alla Barnahus fastställer vilka rutiner för hämtning och lämning som ska gälla i upptagningsområdet och arbetar aktivt för att de ska implementeras. Men vi ser det också som ett nationellt ansvar att se över om det krävs åtgärder för att förbättra socialtjänstens arbete på det här området.

Polis och åklagares utmaning: Inför nolltolerans för att inte utreda i tid!

Det är oacceptabelt att polis och åklagare inte följer den lagstiftning som finns vad gäller skyndsamt handläggning av brott mot barn. Missförhållandena är väl kända och har åtalats av Rädda Barnen och Barnombudsmannen under flera års tid.⁵⁸ Trots det utreddes enbart 64 % av brotten i tid under 2012. Vi föreslår att berörda myndigheter vidtar kraftfulla åtgärder för att garantera att polis och åklagare följer den lagstiftning som finns och utreder brott mot barn skyndsamt. Samverkan mellan berörda myndigheter måste prioriteras för att säkerställa både ett bra bemötande av barnet och en hög kvalitet på förundersökningarna. Misstankar om brott mot barn måste utredas noggrant och barns rätt att komma till tals och få information tillgodoses.

Den rekommendation som idag finns om att barn ska förhöras av polis senast inom två veckor när de misstänks vara utsatta för brott bör bli lagstadgad.

Ett skyndsambetskrav införs när brott mot barn behandlas i domstol.⁵⁹

Det ska vara en nolltolerans för att polis och åklagare inte utreder i tid!

Hälso- och sjukvårdens utmaning: Ta ansvar för barns psykiska och fysiska hälsa!

I samtliga utvärderingar av Barnahus har hälso- och sjukvårdens bristande medverkan i Barnahus lyfts fram. Det gäller både fysisk och psykisk hälsa. Barnahus är en organisationsform som underlättar samverkan mellan myndigheter. Trots det har inte hälso- och sjukvården lyckats med att fullgöra sina uppgifter i Barnahus annat än på ett fåtal platser. Lokal samverkan och lokala överenskommelser har inte varit ett tillräckligt kraftfullt verktyg för att säkerställa att barn får rätt till vård och behandling över hela landet.

Det verkar som de rådande rutinerna bygger på en otidsenlig modell då det gäller medicinsk kompetensförsörjning till Barnahuset i Sverige. Då rättsmedicinska avdelningar endast finns på regionnivå bör en annan modell utvecklas, i korthet kan modellen beskrivas så att de lokala undersökningarna görs av barnläkare och gynekologer med särskild utbildning. Ansvariga barnläkare och gynekologer måste finnas på varje Barnahus.

Vid svårbedömda ärenden kan speciell kunskap (second opinion) inhämtas från närmaste rättsläkarstation samtidigt som ett nationellt kunskapscentrum (se nedan) har ett övergripande ansvar att följa utvecklingen på området, anordna vidareutbildning och utarbeta nationella riktlinjer.

Utgångspunkterna måste vara att:

- barn ska ha samma rättigheter över hela landet
- fler rättsmedicinska utredningar ska genomföras
- barns fysiska och psykiska hälsa måste komma mer i fokus

Vi föreslår att samtliga barn som passerar Barnahus ska *erbjudas* en hälsoundersökning av en barnläkare som är kunnig och erfaren vad gäller barn som utsätts för våld och omsorgssvikt. Det skulle innebära en möjlighet att fånga upp alla de barn som har behov av fortsatt utredning och behandling. En sådan undersökning kan gärna ske i samverkan med psykolog så att även den psykiska hälsan bedöms. Hälsoundersökningen är frivillig.

Barn som utsätts för omsorgssvikt är en stor och mycket utsatt grupp. Barnahuset kan vara en plats där dessa barn kan identifieras och uppmärksammas. Även om den brottsmisstanke som gör att barnet kommer till Barnahus är mindre allvarlig eller inte går att bevisa kan ett ökat fokus på barns skydd och hälsa innebära att barnet får hjälp och rätt insatser i tid. Det kan handla om barn som utsatts av en utomstående på grund av att omsorgen hemma brister, om barn som utsatts för ringa misshandel men också olika former av psykisk misshandel eller omsorgssvikt, om tonåringar som utsätter sig för stora risker utan att någon vuxen ser eller ingriper.

I en förlängning kan Barnahuset bli en specialistresurs för utsatta barn oavsett om det finns en polis-

anmälan eller inte. Det team inom hälso- och sjukvården som undersöker och bedömer barn efter polisanmälan kan också finnas till för andra barn som socialtjänsten uppmärksammar. Det gäller till exempel barn i missbruksmiljöer och placerade barn.

Vår analys är att det finns allvarliga brister vad gäller resurser, organisation, kompetens och attityder kring våldsutsatta barn inom hälso- och sjukvården. Det kan inte lösas på lokal nivå.

I inledningen redovisade vi Bert Danemarks modell om samverkan.⁶⁰ Så här skulle den kunna se ut vad gäller BUP:s medverkan i Barnahus.

Danemark applicerad på BUP:s medverkan i Barnahus

	Främjande faktorer	Hindrande faktorer
Regelverk	<ul style="list-style-type: none"> • BUP har tydliga åtaganden i samverkansavtal. • Avsatt tid för samrådsmöten och för bedömnings/krisamtal på Barnahus. • Samråd är identifierade för BUP. • Struktur för att fånga upp svårigheter i samverkan och förbättringsidéer. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vagt samverkansavtal. • BUP medverkar "i mån av tid". • BUP sköter "sedvanliga arbetsuppgifter". • Samråd är anonyma för BUP. • Ingen struktur för att fånga upp svårigheter i samverkan eller förbättringsidéer.
Organisation	<ul style="list-style-type: none"> • Fast bemanning av BUP på Barnahus. • BUP är tillgängliga för krisstöd vid förhör på Barnahus. • Tid avsatt för samverkan och gemensam kompetensutveckling. 	<ul style="list-style-type: none"> • BUP tar bara emot besök på mottagningen, "lämnar inte huset". • Hänvisar till sedvanligt remissförfarande. • Kräver att föräldrar "ringer själva". • Hänvisar till en första linjens psykiatri som inte finns. Ingen tid avsatt för samverkan eller gemensam kompetensutveckling.
Synsätt	<ul style="list-style-type: none"> • Barns bästa i främsta rummet. • Att barn blir utan krisstöd eller behandling på grund av myndigheters gränsdragningar är oacceptabelt. • Man håller fast/erbjuder stöd tills det finns någon att remittera till. • Respekt för andra myndigheters kompetens och bedömningar (det vill säga om socialtjänsten säger att det behövs mer/ annan kompetens tar BUP emot, om BUP anmäler till socialtjänsten tas det på allvar). 	<ul style="list-style-type: none"> • Det egna uppdraget/upphandlingen i främsta rummet. • Inget ansvarstagande för barn som hamnar mellan stolar. • Dålig respekt för andra myndigheters bedömningar. Ömsesidigt misstroende.

Vi föreslår att regeringen tillsätter en utredning med uppgift att klargöra hälso- och sjukvårdens ansvar för våldsutsatta barn.

Utredningen ska mynna ut i tydligt formulerade krav från regeringen om hur landstingen ska bemanna Barnahuset med barnmedicinsk och psykologisk/barnpsykiatrisk kompetens. Den bör använda de Barnahus där barnmedicin och BUP finns med i samverkan som modeller.

En gemensam utmaning: Sätt barnets rättigheter i centrum!

Många av de brister vi ser i verksamheten skulle kunna åtgärdas genom ett mer aktivt barnkonventionsarbete. Barnkonventionen innehåller fyra grundläggande principer:

- Inget barn får diskrimineras
- Barnets bästa gäller alltid
- Rätt till liv, överlevnad och utveckling
- Alla barn har rätt att komma till tals

Grundprinciperna i barnkonventionen kan användas som vägledning för hur man organiserar samverkan. Se figur/bild 23.

Principen att inget barn får diskrimineras innebär till exempel att Barnahus ska finnas för alla barn som misstänks vara utsatta för brott, och att alla barn ska erbjudas krisstöd. Principen om att barnets bästa alltid gäller innebär att till exempel att inget barn ska hamna mellan stolar på grund av organisation och att det finns en flexibilitet för att ändra rutiner utifrån det enskilda barnets särskilda behov eller önskemål.

Hur man kan applicera barnkonventionens fyra grundläggande principer på Barnahusens verksamhet och samverkan.

Princip i barnkonventionen	Goda exempel	Brister
Inget barn får diskrimineras	<ul style="list-style-type: none"> • Barnahus för alla barn • Samråd som rutin för alla • Alla erbjuds krisstöd/behandling • Alla erbjuds hälsoundersökning av barnläkare 	<ul style="list-style-type: none"> • Gränsdragningar vad gäller målgrupp (ålder, brottstyp) • Alla går inte till samråd • Alla erbjuds inte krisstöd/behandling
Barnets bästa gäller alltid	<ul style="list-style-type: none"> • Inga barn ska hamna mellan stolar på grund av organisation • Alla barn som ska höras av polis är välkomna till Barnahus • De vuxna flyttar sig till Barnahus • Flexibilitet för att ändra rutiner utifrån barnets särskilda behov 	<ul style="list-style-type: none"> • Det egna uppdraget/organisationen i främsta rummet. Till exempel: • Barn som inte utreds på socialtjänsten får inte höras på Barnahus • BUP tar bara emot enligt sedvanligt remissförfarande • Myndigheter lämnar inte sina ordinarie lokaler • Lokalerna inte tillgängliga för barn med funktionshinder
Rätt till liv, överlevnad och utveckling	<ul style="list-style-type: none"> • Snabb handläggning, smidiga rutiner • God kvalitet i utredningar • Gedigna skyddsbedömningar • Psykisk och fysisk hälsa i fokus 	<ul style="list-style-type: none"> • Långa handläggningstider • Bristande skyddsbedömningar • Bristande fokus på fysisk och psykisk hälsa
Alla barn har rätt att komma till tals	<ul style="list-style-type: none"> • Infomaterial för barn • Tydlig information vid hämtning och lämning • Tydlig information och möjlighet att komma till tals vad gäller rättsprocess, barnvårdsutredning, krisstöd/behandling och medicinsk utredning • Information vid avslutad process 	<ul style="list-style-type: none"> • Bristande information till barnet i alla led • Ingen möjlighet för barn att påverka vad som erbjuds eller vad de tar del i

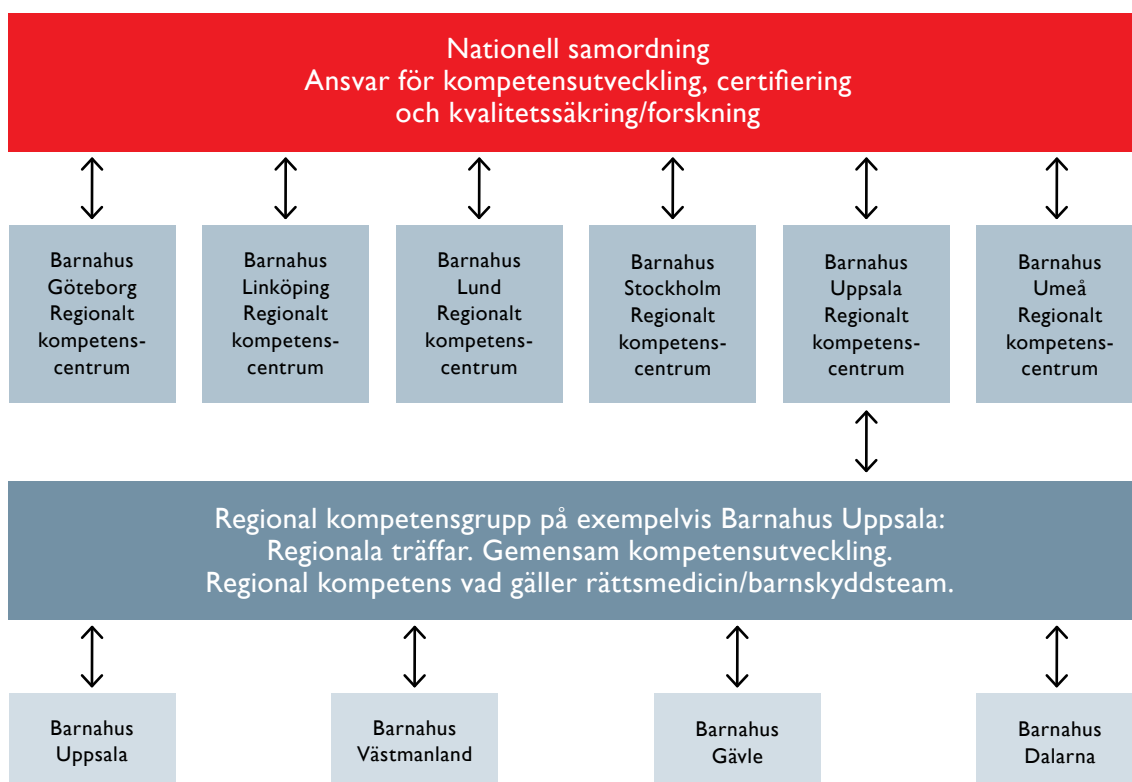
Inrätta en nationell samordning av Barnahusens verksamhet!

Under den tid som den första försöksverksamheten med Barnahus pågick (2005-2007) hade de fyra samverkande myndigheterna mycket kontakt med varandra och med de sex Barnahusen. Man anordnade internat med representanter för alla Barnahus och yrkesträffar för poliser, åklagare, socialtjänst och barn- och ungdomspsykiatri. Samtliga verksamheter fick besök av representanter från de samverkande myndigheterna och samrådsgruppen vid ett par tillfällen. Vid besöken fanns det möjlighet för personalen att ta upp och diskutera utmaningar eller problem i verksamheten. Ofta kunde myndighetsrepresentanterna hjälpa till med lösningar, antingen genom att berätta om lagstiftning eller regelverk genom att beskriva hur andra barnahus angripit problemet.

När försöksverksamheten upphörde i mars 2008, så upphörde också myndighetssamverkan på central nivå. Det skapade ett tomrum. Rädda Barnen har sedan dess (delvis tillsammans med Sveriges kommuner och landsting) fortsatt att bjuda in till nätverksträffar för personal inom Barnahusen. Till träffarna kommer yrkesverksamma från nya och gamla Barnahus för att utbyta erfarenheter och lära av varandra. De träffas en heldag per termin för att utbyta erfarenheter och ta del av föreläsningar.

Behovet av en fortsatt myndighetssamverkan lyftes fram redan i redovisningen av det första regeringsuppdraget om Barnahus. Barnahusutredningen betonade återigen behovet av nationell samordning.

24. Modell för en nationell samordning

Vi föreslår att regeringen fattar beslut om att inrätta ett Nationellt kunskapscentrum för våldsutsatta barn. Kunskapscentret ska ha en tydlig koppling till den praktiska verksamheten på Barnahus. Genom denna koppling till Barnahus ges en naturlig och unik förutsättning för en kunskaps- och kompetensutveckling inom flera myndigheter som möter våldsutsatta barn: rättsväsende, socialtjänst och hälso- och sjukvården. Kunskapscentret kan dessutom bilda den plattform som regeringen eftersökt när man gav Socialstyrelsen uppdrag att utreda behovet av kunskap om våld mot barn.⁶¹

Det ska ansvara för gemensam kompetensutveckling och vidareutbildning för yrkesverksamma på Barnahus. Kunskapscentret ska också stå för en nationell samordning för certifiering, kontinuerlig uppföljning och kvalitetssäkring av Barnahusen.

Vi föreslår också att regeringen tillsätter medel för att Barnahus på orter med rättsmedicinska avdelningar och universitetssjukhus ska kunna fungera som regionala kunskapscentra!

Fotnoter

- 1 Diesen, C. (2003). *Barnet i vuxnas rättssystem: en jämförande studie i nio europeiska länder om barnet i rättsprocessen vid misstanke om sexuella övergrepp: deltagande länder: Danmark, Finland, Grekland, Island, Italien, Rumänien, Spanien, Sverige och Tyskland*. Rädda Barnen.
- 2 www.nationalchildrensalliance.org.
- 3 Socialstyrelsen (2008). *Barnahus – försöksverksamhet med samverkan under ett tak vid misstanke om brott mot barn*.
- 4 Rikspolisstyrelsen, Rättsmedicinalverket, Socialstyrelsen & Åklagarmyndigheten (2008). *Barnahus – försöksverksamhet med samverkan under ett tak vid misstanke om brott mot barn*, s 9.
- 5 Landberg, Å. (2007). *Det här menar vi med Barnahus*, Rädda Barnen, Landberg, Å. (2009). *Gemensamma kriterier. Barnahus i tio punkter*. Rädda Barnen.
- 6 Rikspolisstyrelsen (2009). *Delredovisning av regeringsuppdrag avseende gemensamma nationella riktlinjer kring barn som misstänks vara utsatta för brott och kriterier för landets Barnahus*.
- 7 Rejmer, A. & Åström, K. (2008). *Det blir nog bättre för barnen*.
- 8 Rikspolisstyrelsen, Rättsmedicinalverket, Socialstyrelsen & Åklagarmyndigheten (2008). *Barnahus – försöksverksamhet med samverkan under ett tak vid misstanke om brott mot barn*.
- 9 Jonsson, S. (2011). *Rätt, makt och institutionell förändring. En kritisk analys av myndigheters samverkan i Barnahus*. Rättssociologiska institutionen, Lunds universitet.
- 10 Kaldal, A., Diesen, C., Beije, J. & Diesen, E.F. (2010). *Barnahusutredningen 2010*. Juridiska institutionen vid Stockholms universitet. Jure Förlag.
- 11 Stefansson, K., Gundersen, T. & Bakketeig, E. (2012). *Barnhusevalueringen 2012. Delrapport 2. En undersökelse blant barn og pårørende, jurister og politifolk, samt ledere og ansatte*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring NOVA Rapport 9/2012.
- 12 I Norge hörs barn under sexton år sällan under rättegången. Man genomför istället ett dommeravhør som spelas in. Det är tingsrätten som beslutar om dommeravhøret och var det ska hållas (jmf med Sverige där åklagaren beslutar). De varierar i vilken utsträckning tingsrätterna använder sig av Barnhus och också om de tillåter att socialtjänsten finns med i medhörning. På Barnhusen kan också polisförhör hållas.
- 13 FN:s barnrättskommitté (2009). *Concluding observations: Sweden*.
- 14 Se Socialstyrelsen (2008). *Barnahus – försöksverksamhet med samverkan under ett tak vid misstanke om brott mot barn*.
- 15 Danemark, B. i Landberg, Å. (red) (2009). *Boken om Barnahus*. Gothia Förlag, s 24.
- 16 Rikspolisstyrelsen (2009). *Delredovisning av regeringsuppdrag avseende gemensamma nationella riktlinjer kring barn som misstänks vara utsatta för brott och kriterier för landets Barnahus*. www.nationalchildrensalliance.org.
- 17 www.nationalcac.org NCAC, National Children's Alliance.
- 18 Även Barnahusutredningen rekommenderar modellen med samordnare som representerar både ett rättsligt och ett socialt perspektiv.
- 19 Rikspolisstyrelsen. (2009). *Delredovisning av regeringsuppdrag avseende gemensamma nationella riktlinjer kring barn som misstänks vara utsatta för brott och kriterier för landets barnahus*, s 9-10.
- 20 Rikspolisstyrelsen (2009). *Delredovisning av regeringsuppdrag avseende gemensamma nationella riktlinjer kring barn som misstänks vara utsatta för brott och kriterier för landets barnahus*, s 9-10.
- 21 Vi har inte undersökt om socialtjänsten håller sin tidsfrist (barnavårdsutredningen ska inte ta längre tid än fyra månader) utan koncentrerat oss på polis och åklagares handläggningstider.
- 22 Landberg, Å. (2013). *Brott mot barn går före – om man bor i rätt del av landet*. Rädda Barnen.
- 23 De siffror vi analyserar ovan gäller misstänkt misshandel av barn under femton år. Dessa siffror handlar om alla vålds- och sexualbrott mot barn under arton år där det finns en skäligen misstänkt.
- 24 Det här är ett fiktivt fall, tänkt att illustrera ett ärendes gång.
- 25 Fiktivt fall.
- 26 Några verksamheter har barn som utsatt andra barn för övergrepp i sin målgrupp. Det innebär att de kan komma till Barnhuset för förhör och för stödsatser. Då sker det på ofta på tider när inte andra barn finns i lokalerna.
- 27 Stockholm planerar en flytt av verksamheten.
- 28 Lag (1999:997) om särskild företrädare för barn.
- 29 Socialtjänstlagen 5:1a.
- 30 § 19, Förundersökningskungörelsen.
- 31 Socialstyrelsen (2008). *Barnahus – försöksverksamhet med samverkan under ett tak vid misstanke om brott mot barn*.
- 32 Lag (1999:997) om särskild företrädare för barn.
- 33 2 § Lag (2005:225) om rättsintyg i anledning av brott.
- 34 Rikspolisstyrelsen, Rättsmedicinalverket, Socialstyrelsen & Åklagarmyndigheten (2008). *Barnahus – försöksverksamhet med samverkan under gemensamt tak vid misstanke om brott mot barn*.
- 35 Källa: Rättsmedicinalverket.

- 36 Kaldal, A., Diesen, C., Beije, J. & Diesen, E.F. (2010) *Barnahusutredningen 2010*. Juridiska institutionen vid Stockholms universitet. Jure Förlag.
- 37 Socialstyrelsen (2008). *Barnahus – försöksverksamhet med samverkan under ett tak vid misstanke om brott mot barn*.
- 38 Rikspolisstyrelsen (2009). *Delredovisning av regeringsuppdrag avseende gemensamma nationella riktlinjer kring barn som misstänks vara utsatta för brott och kriterier för landets Barnahus*.
- 40 Socialdepartementet. (1999). *God vård på lika villkor? - om statens styrning av hälso- och sjukvården*. SOU 1999:66.
- 41 5 kap. 11 § Socialtjänstlagen.
- 42 4 kap. 1 § Socialtjänstlagen.
- 43 Prop. 2006/07:38 s. 31.
- 44 Socialstyrelsen. (2012) *Brottsoffer och deras närstående. Socialtjänstens ansvar för att ge stöd och hjälp*.
- 45 3 § Hälso och sjukvårdslagen.
- 46 4 § Hälso och sjukvårdslagen.
- 47 2 f § HSL och 6 kap. 5 § PSL.
- 48 Landberg, Å. (2012). *Våldsutsatta barn inom Hälso- och sjukvården. Kritik och förslag från Rädda Barnen 2012*. Rädda Barnen.
- 49 Socialstyrelsen (2012). *Brottsoffer och deras närstående. Socialtjänstens ansvar för att ge stöd och hjälp*.
- 50 Socialstyrelsen (2012). *Kunskap om våld mot barn. Behovet av en nationell samordning*.
- 51 För ett Barnahus saknar vi uppgifter.
- 52 Rikspolisstyrelsen (2009). *Delredovisning av regeringsuppdrag avseende gemensamma nationella riktlinjer kring barn som misstänks vara utsatta för brott och kriterier för landets Barnahus*.
- 53 Stockholm genomgick under 2012 en omorganisation. Syftet är att skapa ett stort Barnahus i en lokal gemensam för tre polis-mästardistrikt. Verksamheten gick därför på sparlåga i väntan på den nya organisationen vilket återspeglas i de låga poängen.
- 54 Ytterligare ett antal kommuner runt Umeå Barnahus har möjlighet att anlita Barnahuset vid behov men har valt att stå utanför samverkansavtalet.
- 55 Kjellgren, C., Svedin, C.G. & Nilsson, C. (2013). Implementing an evidence-based program targeting child physical abuse.
- 56 Att vara polyviktimerad innebär att man utsatts för en rad olika traumatiska händelser.
- 57 Rikspolisstyrelsen, Rättsmedicinalverket, Socialstyrelsen & Åklagarmyndigheten (2008). *Barnahus – försöksverksamhet med samverkan under ett tak vid misstanke om brott mot barn*.
- 58 Barnombudsmannen (2012). Signaler.
Landberg, Å. (2013). *Brott mot barn går före – om man bor i rätt del av landet*. Rädda Barnen.
- 59 I en departementsskrivelse i juni 2013 föreslås att regeringen beslutar om tidsfrist i domstol när barn misstänks vara utsatt för brott. (Ds 2013:30 Skyndsamhetskrav och tidsfrister i ärenden med unga misstänkta och unga målsägande.).
- 60 Se Danemark, B. i Landberg, Å. (red) (2009). *Boken om Barnahus*. Gothia Förlag.
- 61 Uppdrag att genomföra en kartläggning av behov av kunskap om våld mot barn, m.m. (S2012/275/FST).
- 62 Källa: Åklagarmyndighetens analysenhet.

Bilaga 1. Verksamheter som ingår i kvalitetsgranskningen

Kriscentrum för barn och ungdomar (Malmö)
Barnahus Mellersta Skåne (Lund)
Barnahuset Skåne Nordväst (Helsingborg)
Barnahuset Nordöstra Skåne (Kristianstad)
Barnahuset Trollhättan
Barnahus Gotland (Visby)
Barnahus Linköping
Barnahus Örebro län (Örebro)
Barnahus Eskilstuna
Barnrättscentrum Handen (Haninge)
Barncentrum Stockholm
Barnahus Södra Roslagen (Täby)
Barnahus Norrort (Sollentuna)
Barnahus Huddinge-Botkyrka
Barnahus Nacka
Barnahus Västmanland (Västerås)
Barnahus Uppsala län (Uppsala)
Barnahus Värmland (Karlstad)
Barnahus Dalarna (Borlänge)
Barnahus Gävleborg (Gävle)
Stödcentrum för barn unga i Sundsvall
Barnahus Umeå
Barnahus Nyköping

Bilaga 2. Andel ärenden (i procent) där man klarat tidsfristen (90 dagar) vad gäller utredning av våld eller övergrepp mot barn (0-17 år) under 2012. Uppdelat på åklagarkammare.⁶²

Åklagarkammare	Klarat fristen
Falun	42
Södertörn	42
Kristianstad	48
Norrköping	49
Borås	52
Kalmar	54
Örebro	55
Västerort	56
Eskilstuna	58
Nyköping	59
Söderort	59
Norrort	60
Sundsvall	61
City	62
Halmstad	63
Växjö	63
Västerås	63
Linköping	64
Göteborg	65
Luleå	68
Gävle	68
Umeå	69

Karlstad	70
Södra Skåne	72
Malmö	73
Karlskrona	73
Skövde	75
Uppsala	75
Uddevalla	77
Östersund	79
Helsingborg	80
Jönköping	80
Hela landet	64

Bilaga 3. Undersökningar och yttranden från rättsläkare uppdelat på polismyndighet. Källa Rättsmedicinalverket.

Polismyndighet	Levande-undersökning	Yttrande	Totalt
Polismyndigheten Dalarna	13	12	25
Polismyndigheten Gotland	0	1	1
Polismyndigheten i Blekinge län	3	36	39
Polismyndigheten i Gävleborgs län	19	8	27
Polismyndigheten i Hallands län	2	13	15
Polismyndigheten i Jämtlands län	1	2	3
Polismyndigheten i Jönköpings län	4	13	17
Polismyndigheten i Kalmar län	9	22	31
Polismyndigheten i Kronobergs län	7	3	10
Polismyndigheten i Norrbotten	5	6	11
Polismyndigheten i Skåne	64	25	89
Polismyndigheten i Stockholms län	41	112	153
Polismyndigheten i Södermanlands län	2	16	18
Polismyndigheten i Uppsala län	50	16	66
Polismyndigheten i Västerbottens län	14	14	28
Polismyndigheten i Västernorrlands län	0	14	14
Polismyndigheten i Västmanlands län	22	6	28
Polismyndigheten i Västra Götaland	36	89	125
Polismyndigheten i Örebro Län	5	62	67
Polismyndigheten i Östergötlands län	36	10	46
Polismyndigheten Värmland	3	5	8
Uppgift saknas	0	1	1
Totalt	336	486	822

**Bilaga 4. Undersökningar utförda av Rättsläkare uppdelat på åldersgrupp 2012.
Källa Rättsmedicinalverket.**

Ålder	Antal
0	13
1	12
2	11
3	19
4	20
5	20
6	18
7	18
8	19
9	11
10	10
11	12
12	14
13	15
14	20
15	32
16	39
17	33
Summa:	336

Rädda Barnen kämpar för barns rättigheter. Vi väcker opinion och stöder barn i utsatta situationer i Sverige och i världen.

Rädda Barnen

Rädda Barnen
107 88 Stockholm
Besöksadress: Landsvägen 39, Sundbyberg
Tel: 08-698 90 00
kundservice@rb.se
www.raddabarnen.se

Plusgiro: 902003-3
Bankgiro: 90-20033